ÎN ARDEALUL ANULUI ÎNCORONĂRII DE N. IORGA

1923

BUCUREȘTI :: EDITURA PAVEL SURU

www.dacoromanica.ro

ÎN ARDEALUL ANULUI ÎNCORONĂRII DE N. IORGA

BUCUREȘTI :: EDITURA PAVEL SURU

www.dacoromanica.ro

I.

DRUMURI ARDELENE.

www.dacoromanica.ro

DOCTORIA SUFLETULUI
J. POPESCU BAJENARU
AUTOR.....
VOL.....
Nº.....ANUL.....

DRUMURI ARDELENE.

BIBLIOTECA - MUNICIPIULUI - BISTRIȚA

Am întrat în Ardeal pe la Bratocea, pasul tăiat în munții județului de odinioară al Secuienilor, între înălțimile des împădurite, prin stufoasele namile supt care se strecoară Teleajenul, căzând spumos din piatră în piatră, pe când dintr'un colț de pajiște mănăstirea Cheia își răsfiră albele clădiri între zidurile de cetate. Toată valea e plină de iscodirile arhitectonice ale geniului popular, care ține ca o casă să nu fie întocmai ca alta și găsește podoabe potrivite pentru orice ușoară înjghebare de paiantă și de lemn săpat răbdător.

Șoseaua, mai îngustă, a Ardealului șerpuiește cu mlădieri sprintene de po-

www.dacoromanica.ro

tecă prin desișul nestrăbătut al imenselor păduri, care în aceste părți nu se taie, păstrând codrului bătrân toată frumusețea lui. Cu poduri ușoare ea sare peste adâncuri și aleargă iute spre imbulzeala de case a Săcelelor.

Nicio urmă din războiul care s'a început aice. Din pajurea Ungariei a rămas numai rotunjita bază de ciment. Unde am văzut, trei zile după trecerea graniței, casele sparte, cu mobilele rupte și risipite, iar pe o așchie de stup albinele încercând răbdător să-și refacă biata gospodărie de gâze harnice, nu e decât marginea verde a pădurii. Dar ceva mai în fund crucea de lemn alb arată jertfa cu care s'a răscumpărat acest pământ din milenara robie. Cruce albă, fără însemnare: așa sunt mai toate ale noastre, pe când ale dușmanilor dau nume întregi, grade, date precise; negligența sau neștiința noastră pare că vrea să arăte prin ce imens avânt anonim al

www.dacoromanica.ro

unui popor întreg am ajuns la îndeplinirea dreptăților noastre. Chiar la Șanțul Vechiu, unde odată erau risipite bucăți de postav albastru, bidoane stărâmate, trânturi de arme, acuma nu se vede decât înalta pajiște înflorită. De-asupra urilor omenești natura și-a întins iarăși grația uitărilor și iertărilor sale.

Ceva mai departe însă, mari clădiri cu ferestile oarbe, cu ușile sparte, pomenesc, nu numai ceia ce a fost în zilele grele, dar și lipsa de îngrijire după ce ele s'au încheiat prin biruința răsplătitoare. Cum se poate ca aceste zdravene case să fie lăsate părăsirii? Cum nu se află măcar întrebuințare pentru solidele, scumpele materiale ce închid în ele?

Și către Predeal e tot așa: din școala maicelor catolice, din fabrica de postav de la Timiș, nimic decât zidul rănit, hărtănit de ghiulele.

În ochi cu voioasa cochetărie a că-

www.dacoromanica.ro

suțelor ușoare de la Teleajen, masivele pătrate de zidărie după moda săsească, germanică, adusă din depărtatul Apus, ale Săcelelor indispun. O zidire întocmai ca alta, tot așa de greoaie, lipsită de orice stil. Nicio grijă de podoabă, în tencuială, ori în lucrul lemnului. Se vede cum aici tot ce venia din spontaneitatea creatoare naivă, simplă, a sufletului nostru a fost înlăturat pentru a se primi datina de clădire a altui neam, numai pentru că e mai solidă, mai trainică, poate mai bună de locuit.

Și multora aceasta li impune: proporțiile mari, orânduirea practică, posibilitățile de mai deplină viață economică. Ni urează și nouă, și întregului neam românesc unit, aceasta. Cutare învățător din Regat, om tânăr, fără orizont și lipsit de discernământ, strigă în foiletonul „Gazetei" din Brașov că la el acasă locuința omenească e mai proastă decât grajdurile celor de aici. Acolo

www.dacoromanica.ro

însă e o manifestare a gustului nostru, care poate zidi și mai mare și mai trainic și mai scump, pe când lipsa de gust care e în locurile unde am trecut la obișnuințile altora, aceia nu se va putea întoarce niciodată la conștiința de ce e în adevăr frumos, de și e mic, simplu și, de sigur, și șubred. Iar civilisația deplină nu se poate sprijini niciodată pe abdicarea de la frumos, prin renunțarea la individual, prin confundarea în tipul neschimbat și etern al înjghebării geometrice pentru locuit.

* * *

Brașovul n'are în Iulie caracterul istoric și caracterul modest care-i fac farmecul. „Lumea bună“ de la noi de dincoace a alergat la aier și la lipsa de orice ocupație. Promenada e plină de mese unde apar adesea figurile cele mai puțin simpatice ale Bucureștilor.

www.dacoromanica.ro

Întrarea lor se face cu o solemnitate deosebită: în fiecare moment ai crede că un prinț calcă pământul înnaintea d-tale. Când oare vom înțelege că nimeni nu se mai sperie de o morgă pe care nimic n'o susține?

Și ce rău se face primindu-se și acum de comună, care e încă în mânile Sașilor, sau de cine o fi altul, triviala panoramă de bâlciu înnaintea acestei primblări așa de frumoase, care în alte timpuri dădea atâta liniște la doi pași de vechile cimitire cu crucile îngrămădite?!

Fiindcă e vorba de cimitire, morții trebuie totdeauna respectați,—cei cari au căzut tineri luptând pentru națiia lor cu atât mai mult. Și noi avem azi altceva de făcut, mai bun, mai frumos și mai folositor, decât să ne luptăm cu mormintele. Dar desfășurarea triumfală a crucilor care acopăr pe cei căzuți când ne izgoniau pe noi din Brașov, desfă-

www.dacoromanica.ro

șurarea la doi pași de școlile românești și germane, într'un loc de vădită reclamă și de pretențioasă sfidare, indispune.

O lipsă de gust și aici, din partea acelor cari vedeau în ostașii lui Wilhelm al II-lea niște liberatori mult doriți. Ai noștri, năvălitorii, usurpatorii, erau într'un colț afară, unde se aruncau gunoaiele. Azi sunt și pe gropile lor flori, deși cele de dincoace se reînoiesc mai des și sînt pline de speranțe contra noastră. Pe linia unde au fost seceraţi tiraliorii noștri, urmele recunoștinței neamului se înșiră îndelung, și un monument bine conceput domină linia semnelor puse peste trupurile celor morți la locul lor, fără a se clinti, fără a clipi.

* * *

După haosul zgomotos al Promenadei, ce bun e drumul îngust din dreapta, lângă vechile ziduri înnalte, ascunzând grădini și curți moderne, pe când, din-

www.dacoromanica.ro

colo, apa se scurge și dumbrava din față ridică stâlpii vechilor copaci! Cale îngustă ca pentru unul singur, ca pentru o tovărășie de doi. Când îți vine în drum un vehicul, abia ai unde te da în lături. Bătrâna Săsoaică ducând-și măgărușul cu lemne se strecoară pe lângă noi și râde din ochii înlăcrămați de vârstă. Totul pare a te trimete în alte vremuri, când viața era discretă și tăcută și fericirea omenească nu se căuta în zbucium, oricâte binefaceri ar ieși din zvâcnirile lui.

Ne întindem cu școlile. Dar tot în locuințile celorlalți. Oricât ar fi ele făcute cu banii noștri, imensele clădiri de reclamă sunt reci, neprietenoase. Ochi de dușman pare că te urmăresc. Vom fi în adevăr la noi numai după ce vom fi clădit noi, începând acolo unde niciun alt suflet nu va fi umplut vre-odată zidurile.

* * *

www.dacoromanica.ro

Tot drumul spre Făgăraș, nicio schimbare. Administrația noastră e ca și cum n'ar exista: nu e al ei nici binele, nici răul. Oamenii trăiesc viața locală, fără prefaceri. Intervenția noului Stat nu se vădește prin nimic. Și până atunci nimeni nu-l vede, nimeni nu-l crede. Cu câteva firme și câțiva funcționari n'am luat încă în stăpânire nimic.

Făgărașul doarme toropit supt căldură. Trebuie să fie foarte cald, de vreme ce locotenentul de lângă mine e descheiat la haină, lăsând să se vadă... o lungă cravată albă. N'ar fi fost mai bine să-și fi luat masa acasă?

Pe ziduri reclame electorale scrise cu stampila neagră. Ale d-lui Șerban, totuși din partidul național, sunt exclusiv în ungurește. Azi, când nu e piață, orășelul dominat de cetatea lui Mailat, în care Doamna Stanca, Domnița Florica și Nicolae-Vodă Petrașcu au tânjit îndelung după soțul și părintele lor Mihai Vitea-

www.dacoromanica.ro

zul, are aspectul unei improvisații străine, foarte banală. Afară de masivele ziduri ale fortăreței, nimic nu amintește atâtea secole de lupte, atâtea tragedii istorice. Biserica lui Brâncoveanu a fost reparată bine de Comisiunea Monumentelor Istorice. Găsesc lucruri lucruri nouă: icoane iscălite în catapetesmă, un „trunchiu“ de piatră pentru săraci, cu inscripție dela sfârșitul secolului al XVIII-lea, un prapur cu o însemnare populară pe dânsul și sus pe zid, în dreapta, mențiunea naivă a copilului de casă domnesc care a supraveghiat construcția. În jurul bisericii se poartă între Români lupte confesionale— condamnabile.

* * *

Chiar lângă Olt, Avrigul. Biserica românească e închisă în ziduri vechi; are o îndoită intrare pe scărițe de piatră. În față, cum întri din drumul țerii, mormântul lui Gheorghe Lazăr. O piatră de

www.dacoromanica.ro

granit, pusă în picioare, cuprinde obișnuitele versuri țără miez și țără simțire; jos, lespedea pusă de ucenicul său, contele Scarlat Rosetti. Împrejmuire de lemn, înegrită, săracă.

Marea biserică, datată pe mândrul turn: 1795, iar în ușa de lemn gros: 1792, merită tot interesul pentru picturile ei. Și cele de afară, dar mai ales figurile alegorice din cele două cupole— una, cu cele mai frumoase, vine supt clopotnițe — sunt vrednice de cea mai îngrijită păstrare și de un studiu amănunțit. Rare ori am întâmpinat, cu un așa de trainic colorit, atâta fineță a contururilor.

* * *

Și iată-ne din nou în Sibiiu. Un amurg liniștit. Orașul nu e invadat de visitatori ca Brașovul. Elementul românesc pătrunde prin funcționarii de Stat, prin cei de bancă, prin unii negustori, și în centru,

www.dacoromanica.ro

unde încă de mult biserica lui Șaguna a făcut marea spărtură a apărăturilor medievale. Și aici însă locul unde suntem mai mult visibili e cafeneaua, berăria, localul de petrecere. Dacă „Asociația“ are, de mult, frumosul ei Muzeu, dacă am luat școlile de Stat, opera de afirmare culturală întârzie. Întârzie prea mult. Uită-te numai la vitrinele librăriilor, întreabă ce soartă a avut întreprinderea de teatru a d-nei Constanța Hodoș, compară proporțiile ziarelor românești cu ale celor publicate de Sași (nu știu dacă Ungurii au o foaie; probabil nu). Și bagă de samă că nici acuma bustul lui Bariț n'a ieșit de supt zăbrelele din curtea „Asociației“, unde consimțiau a-l tolera ceilalți, pentru a onora o piață publică.

Dar, de certat, ne certăm; de urât, ne urâm. Și sunt și oameni cari se supără când li spui că aceasta nu e bine. Din fericire, sunt cu mult mai puțini.

* * *

www.dacoromanica.ro

Săliștea e ca întotdeauna primitoare, bucuroasă de vorbă, bucuroasă de cântec. După primirea în vila Preasfințitului Mitropolit, ni se deschid aici ușile casei ospitaliere a protopopului Borcea.

Seara, interesanta comparație între Sălișteni, cari înțeleg orice alusie, și un grup de Basarabeni excursioniști, din ochii cărora, când li vorbesc de Eminescu, de valoarea lui ca poet al epocei sale în lumea întreagă, nu pot înlătura nedumerirea, bănuiala, neîncrederea. O, acolo e și mai mult lucru... Sufletul însuși trebuie întors la izvoarele vechi!

Ce interesantă e ruina vechii biserici unite! Frescele păstrate sunt foarte bune. Icoana Maicii Domnului se repetă; cine a câștigat un proces, cine a avut un noroc, pune s'o zugrăvească din nou, ca mulțumită, și-și spune, cu inima recunoscătoare, povestea. Jos, flutură foi din Cazania Moldoveanului Varlaam.

* * *

Bătrânii cei mulți de la porți s'au îm-

www.dacoromanica.ro

puținat foarte. Grija că în vremuri așa de grele nu li va ajunge agonisita, că nu vor putea să se pomenească făcând vre-o danie bisericii, școlii, îi face să se stîngă.

* * *

Pe deal, spre Rod. Aflu aici mica bibliotecă dată ca mulțumire, după o campanie electorală în care, cu toată buna primire de aici și credința nezguduită a oamenilor, am fost biruit de d. C. Bucșan. Se caută cărțile, mai ales iarna. Le ține la el, cu bună grijă, un sătean, tâmplar, „măsar". Lumea se adună, și un întreg grup spune că a fost adesea la Ruși, până în Crimeia, „la Crâm", ca în vechile cronici, că acolo e loc bun și larg —, dar tot se întorc ai noștri acasă, afară de aceia pe cari bolșevismul i-a prins acolo. Au putut strecura câte-o scrisoare. Turmele, cu toată zeciuiala, se păstrează încă, dar banii ce primesc nu mai au niciun preț.

www.dacoromanica.ro

II.

SARMISAGETHUSA.

www.dacoromanica.ro

SARMISAGETHUSA.

De la Simeria din nou drumul spre Hațeg, de-a lungul Streiului, care vine de sus mânios, tulbure, galben, ca de toate urile neamului ce s'au prins aci de gât, ca să se zugrume pentru stăpânirea mândrilor munți dacici.

Supt steagul României unite, cetatea bătrânului Decebal, metropola ridicată de Traian pe sfărâmăturile simplului adăpost regal, e mai jalnică decât oricând, și trebuie să se spuie tare această ca să se afle cât de puțin știm prețui și îngriji locurile cele mai vrednice de pietatea noastră.

În fața unei cârciume de drumul mare și a unei case mai chipoase, care se

www.dacoromanica.ro

pretace, cuprinsul amfiteatrului apare, tără nicio împrejmuire cuviincioasă, ca un întins maidan acoperit cu dărâmături oarecare. Cărămizi tari ca stânca, bolovanii suri din împrejurimi se amestecă în fragmentele ce stau în picioare, prin prăvălişul dislocărilor şi risipirilor. Abia ar putea înţelege ceva un om deosebit de priceput în tehnica vechilor construcţii. Pe o lature un lan de porumb îşi tremură lesne frunzele largi.

* * *

Adevărat e că Ulpia Traiană, cu toate mosaicele frumoase care s'au descoperit în ruinele ei şi care sunt risipite prin musee dnpărtate, n'a avut, în scurtele ei zile bune, nimic din splendoarea de piatră tare a fundaţiilor greceşti, întărite în cursul multor veacuri, pe coastele Mării Negre. Nu s'au scos de aici statui de o valoare superioară, şi multe din

www.dacoromanica.ro

inscripții sunt săpate într'o piatră cu totul ordinară. Dar nu lipsesc nici acelea al căror material e din cele mai bune, potrivit și cu îngrijirea literelor însemnate pe dânsul de meșteri dibaci, cari ar fi putut lucra și în centre mai însemnate ale lumii romane.

Ele sunt împrăștiate pe unde le-a aruncat întâmplarea sau unde le-a dus o înțelegere adevărată a rostului lor. Biserica din Dănsuș, fundația Domniței Zamfira a lui Moise Voevod din Țara-Românească, soția, de mai multe ori măritată, a unor nemeși ardeleni, e plină toată, în zidirea ei chiar, ca și în altarul de o formă ciudată, care pomenește nume de auxiliari militari ai Cesarului cuceririi, de lespezi luate de-aici. Museul din Deva a strâns resultatele săpăturilor făcute pe sama societății arheologice care l-a întemeiat și-l întreține.

Dar și aici, în complectă părăsire, zac puținele elemente ce au ieșit la iveală

www.dacoromanica.ro

dintr'o întinsă lume îngropată. Dărâmăturile coperișului putred și stricat se risipesc, la casa din față, pe un splendid capitel corintian, a cărui pereche zace în ierburile sălbatece ale grădinii părăsite. Meșterii aspri îmi arată un mic altar pe care se pomenește recunoștința față de zeița Hygaea, ortografiată cum s'a priceput săpătorul, a unui ostaș căruia minunea cerească-i păstrase în viață, după o lungă boală, soția.

— De astea mai sunt în sat, la *Moz*.

Cer să mi se spuie de două ori cuvântul, și atunci aflu ce e „Mozul". E un „Museu" local, lăsat în grija unui mic proprietar ungur din localitate, care lucrează pentru aceiași societate din Deva, care, spune el, s'a înțeles cu Statul în ce privește păstrarea întâmplătoarelor descoperiri arheologice.

* * *

Mergem către „Moz". Două fetițe ne

www.dacoromanica.ro

întovărășesc: catrință strânsă pe trup, opinci mari, grosolane. În acest ținut asprul tip dacic, cu fața palidă prelungă, cu mărunții ochii negri, cu nasul ascuțit al păsării de pradă, e cel mai răspândit. Grădiștenele acestea au o figură rotundă, veselă. Le pottim în automobilul care le uimește, și ele spun limpede că ar vrea să se urce într'însul; dar în momentul hotărâtor li lipsește curajul.

Se dau însă la vorbă. Una, cea mai mare, n'a învățat carte de loc. Nu știe pe ce loc se află. Nu i-a spus nimeni, n'a întrebat de nimeni, habar n'avea. Degeaba se uită la dânsa, cu mustrare, mărunțelul învățător bătrâior din satul vecin, care ni-a ieșit în cale, și care, el, știe întreaga poveste, și va fi spuind-o elevilor săi. Cea mai mică a fost la școală, vre-o două clase. Dar a întrerupt. De ce? - Noi n'avem învățător; a fost o domnișoară, dar s'a dus; în școală stau cu chirie niște domni de la păduri.

www.dacoromanica.ro

Case mărunte, sărace. Oamenii nu se simt întru nimic că stau pe un pământ care nu e ca toate celelalte. Nimic nu li chiamă mintea către începuturile neamului lor. Ştiinţa de carte e tot ce poate fi mai rar. La primărie e încredinţată notarului grija cetăţii. În faţă o clădire mai mare e a unui „scriitor“ ungur. Aşa spune, speriată, fetiţa româncă din poartă. Stau înnăuntru domni cari „scriu“. Îmi închipuiu că e un adevărat laboratoriu ştiinţific, unde se cerne trecutul Sarmisagethusei. Dar mă lămuresc îndată: e vorba de un fost secretar comunal.

În drumul spre casa începătorului „Moz“ întâmpiu câţiva flăcăi cari se uită la noi cu oarecare curiositate. Unul se apropie, căutând vorbă. Nici el nu ştie ce a fost cândva pe aici şi, de cetit, n'a cetit nimica, nefiind cărturar. Totuşi a făcut armata la honvezi, a luat parte la războiul cel mare, dar nu cunoaşte o literă.

www.dacoromanica.ro

Locuința proprietarului ungur e bine îngrijită, plină de verdeață și de flori. Lângă ușa de intrare, în ierburi, zac rămășițe de statui, câteva pietre cu inscripție. În față, unde omul își ține gospodăria de grâne și de vite, se mai află câte una, supt un șopron. El făgăduiește să le adăpostească mai bine, și nu-i lipsește bunăvoința, mai ales că așa e instrucția de la Deva. În curte la dânsul s'au aflat și morminte.

S'ar mai găsi. Căci cetatea e mare, foarte mare. Nu s'ar putea săpa ușor : ar trebui aur cât greutatea omului. Merge până la Clopotiva. Și nu sunt străzi regulate, ci totul se amestecă. Nu vrea să creadă că s'ar putea lucra după un plan, urmărindu-se liniile principale.

Pe el nu-l leagă nimic de aceste urme sparte și învălmășite de aproape două mii de ani. Între limba lui și aceia a formulelor lapidare nu e nicio asămănare. Nicio picătură din sângele celor

www.dacoromanica.ro

ce s'au înmormântat între lespezile ce iese la iveală, presărate cu un praf uman ce zboară în vânt, nu curge în vinele lui.

Dar noi? Noi cei cari purtăm în gură de atâtea veacuri aceste nume mari? Noi cari ni-am hrănit din ele mândria în cursul lungii robii la străini? Noi cari prin ei ne-am mângâiat de umilinți și prin ei ne-am înnălțat în speranțe? Noi cari în numele lor—da, și în numele lor —am săvârșit opera măreață care face ca pe frontonul primăriei din umila Grădiște să se înșire cuvinte în care trăiesc nobilele accente ale limbii vorbite odinioară aici de legionarii și dregătorii Romei?

Am lăsat într'un sat de analfabeți săraci sacrele pietre în sama unui biet Ungur tilantrop, pe jumătate cărturar el însuși.

O, dacă Italia și-ar fi recăpătat unul din leagănele vechimii sale! Dacă orice alt popor latin ar fi ajuns astfel în stă-

www.dacoromanica.ro

pânirea punctului de plecare al rasei sale ! Dacă vecinii noștri cei mai puțin civilisați în părerea noastră s'ar fi găsit de-odată domni pe pământul supt care se află oasele celor mai depărtați strămoși ! Ce nu s'ar fi tăcut în trei ani de zile... Și noi n'am arătat măcar râvna, din motive pur arheologice și absolut obiective, pe care au dovedit-o Ungurii din Deva, cărora orice amintire romană li era o amenințare și o primejdie.

La plecare mi se părea că din pădurile munților pornește un vuiet de mânie a vechilor barbari născători de neam și că supt stânca drumului se mișcă neliniștita țărână a morților romani, cari nici de la strănepoții lor nu s'au învrednicit de cinstea ce de două milenii li lipsește...

Vor fi auzite aceste cuvinte ale mele ?

www.dacoromanica.ro

III.

ÎN BANATUL ROMÂNESC.

www.dacoromanica.ro

ÎN BANATUL ROMÂNESC.

Calea spre Poarta-de-fier nu s'a schimbat întru nimic în cei aşa de mulţi ani de când nu l-am străbătut. Aceiaşi solemnă pace între înalţii munţi căptuşiţi cu întunerecul pădurilor. Rar câte un drumeţ în cale. Soarele scapătă încet către Apus, şi, mult înainte de a se fi ascuns după margenile zării, el se pierde aici după culmi, lăsând răcoarea umbrelor să învăluie cărările.

Pe vârf stă măciuca de fier, buzduganul medieval al Românului, care înseamnă locul pe care feciorul de ţeran din părţile Inidoarei, Ion Corvinul, Iancu-Vodă al legendei balcanice, a oprit, învârtind arma teribilă pentru creştetele

www.dacoromanica.ro

rase ale păgânilor, năvălirea ostaşilor turci ai lui Mezenbeg. Dedesupt, o inscripţie ungurească. Nu ştiu ce o fi spunând într'însa : probabil meritul Voevodului ardelean se răsfrânge acolo întreg asupra naţiei din care nu făcea parte, de şi, o viaţă întreagă, a servit-o cu vitejia şi cu autoritatea sa. Dar şi aceia cari-l încunjurau în acele zile de biruinţă erau tot Români de-ai lui, ţerani de-ai noştri din judeţele militare românești aşezate la graniţa apuseană de Împăratul şi Craiul Sigismund. Şi poate, dacă toată ştiinţa noastră de guvern nu s'ar învârti în jurul urnelor furate şi a luptei pentru că s'au furat urnele, s'ar fi găsit câteva cuvinte în limba noastră, în limba de acasă, a vechiului erou, feciorul lui Voicu „Valahul", ca să pomenească şi partea, pe care, în el şi în ai lui, a avut-o neamul nostru întru apărarea Ardealului.

De vale se lucrează la piatră. E locul de unde ea se sceate de veacuri. De acolo

www.dacoromanica.ro

s'au adus materialele pentru clădirea Ulpiei Traiane, pentru împodobirea ei cu lespezi votive și cu statui. De două mii de ani muntele dă temeiu și podoabă civilisațiilor politice care se urmează.

Dincolo de monumentul lui Hunyadi suntem acum în Banat. Și iată că toată înfățișarea se schimbă. Sate mai întinse, de sigur mai bune. Ici și colo tipul de casă nu e cel, împrumutat, al coloniștilor aduși de regimul austriac, ci acea veche formă tradițională pe care până aici numai foarte rar o descoperiai în clădirile ce mărginesc, pe terenul de aciuare al Sașilor, drumul cel mare al țerii. Și oamenii sunt alții, cu totul alții. Figuri rotunde, cu ochii mari, cu pelița foarte arsă de soare ; mișcări iuți, cam speriate, de o spontaneitate aproape sălbatecă. În aceste trupuri vânjoase se zbat comori de energie. Sunt mașini de ofensivă umană gata oricând să-și înceapă jocul. Și mă întreb, în ciuda îndoielilor istoricului

www.dacoromanica.ro

şi antropologului, dacă aici nu-şi stau de fapt faţă în faţă cele două seminţii: Dacul aspru, grămădit în muntele ultimei lui apărări, şi, pândindu-l la guri, pe teritoriul aproape curăţit, prin două expediţii, de barbarul băştinaş, Italianul bronzat de soarele patriei lui.

De şi a doua zi e Duminecă, nu văd pregătiri de serbătoare. Să fie viaţa mai grea ca aiurea? Să aibă aceşti Români, uitaţi de grija guvernelor ce s'au urmat, mai puţin ca alţii aceă cochetărie a veşmântului, care nu lipseşte niciodată femeilor din neamul nostru? Şi totuşi vechi oprege cu franje lungi roşii acopăr cămeşile acoperite de pratul muncii la câmp.

* * *

Pe şosele excelente, cu piatră neagră bulbucată, se face întrarea în Caransebeş, care pe margenea a două râuri îşi destăşoară în linie casele dominate de tur-

www.dacoromanica.ro

nurile bisericii episcopale. Prietenul și editorul mieu, Pavel Suru, pregătise o întreagă întâmpinare pe care a zădărnicit-o năprasnica noastră ivire cu automobilul.

În reședința episcopală, unde mă primește bunătatea ospitalieră a părintelui Traian Bădescu, veche casă solidă de pe vremea austriacă, având la spate livada cu pomi aleși, atâtea lucruri, până la vechea mobilă, al cării brocat, usat de peste o jumătate veac, se păstrează încă, până la oglinzi și tablouri, până la rugăciunile tipărite într'o românească specială la cutare tipografie străină din Zagreb-Agram, amintesc pe fastuosul întâiu episcop Popazu, prietenul lui Andrei Șaguna. Spiritul șaguñian, de altfel, represintat odată și prin intimul marelui Mitropolit, Nicolae Popea, fost episcop în acest loc, pare a stăpâni aici în toate. E aceiași seniorială democrație românească, pecete caracteristică a epocei aceleia.

www.dacoromanica.ro

Dar din trecutul militar, plin de cinste, al acestor Ținuturi grănicești vine steagul din încăperea de jos, care, purtând data de 1503, întățișează pe un grănicer din acele timpuri eroice trecându-și sabia rotunzită printr'un cap pleșuv de Turc; se văd alăturate tunurile cetății lângă stema coroanei ungurești.

Țerani coborâți din acei ostași păzind neclintiți pe pragul creștinătății roiesc prin piață, cu același aer amărât pe care l-am văzut în defileurile muntelui; femeile sunt în de obște desculțe. Dăunăzi ele veniau să-și vândă la târg, pe câțiva lei, pe nimica toată, vechile veșminte țesute în fir și mătasă roșie. Le cumpărau pe-un cap străinele, care nici nu știau ce să facă din oprege, pe care le așezau în față, de-asupra fustelor colorate, cum le-am văzut la câte una. Femeilor noastre li se părea, mi se spune, că mai frumoase decât arhaicele cusături geometrice sunt înfoiatele flori urâte ale

www.dacoromanica.ro

Sârbilor vecini. A trebuit ca soția colonelului să li îndrepte prin foaia populară *Făclia*, a d-lor profesori Loichiță și Evuțian, un îndemn călduros către păstrarea portului îndătinat pentru ca această risipă să înceteze.

Dar ce mândri sunt țeranii din Obreja, de aproape, veniți ca să ne cunoaștem și să ne fotografiem împreună în amintirea acestei întâlniri! Ostașii din neam în neam se recunosc în zdrăvenia trupurilor și în scânteierea îndrăzneață a ochilor. Episcopul, stând între dânșii, cu barba patriarhală, amintește de vremurile când toată viața noastră forma o singură clasă,—și era mai bine.

* * *

Biserica episcopală n'are nimic din mireazma arhaică a vechilor noastre lăcașuri. Orânduirea ei chiar e deosebită de cea care se obișnuiește la noi. Între tinda

www.dacoromanica.ro

reservată exclusiv femeilor și care se întinde în curmeziș, niște strane, care, oricât ar fi acolo ca să facă deosebirea,— se vede necesară și astăzi între credincioase, suflete de clasa a doua, și sufletele de întâia clasă, cari sunt credincioșii, taie în două desfășurarea clădirii. Da — la catapeteasmă icoanele sunt frumoase, și un lucru îngrijit se vede în frumoasele colonete albe; același stil se repetă la începutul stranei din dreapta, unde liniile sunt puțin cam încurcate.

Cântările par prea mult stăpânite de musica profană, care nu se potrivește cu caracterul general al slujbei noastre. Trebuie pentru aceasta alte puteri și alt mediu. Drama sacră nu poate fi prea mult înreruptă pentru sforțările de voace ale unui tenor.

Se face adunare de bani în biserică, poate prea visibil; mai visibilă e însă numărarea lor înainte ca serviciul să se fi terminat. Ieșirea episcopului în procesiune,

www.dacoromanica.ro

ceremonie împrumutată dela catolici, e impresionantă.

* * *

Liceul închinat astăzi culturii românești a tost pe vremuri mândra afirmare a culturii astăzi învinse. S'a tras cu bidineaua peste frescé care tindeau să afirme că aici are dreptul o singură tradiție și o singură poesie legendară. Nu s'a putut schimba însă arhitectura, în ciudatul stil secesionist maghiar. Aici el n'a putut da decât o bizară întretăiere de linii; scara cea mare, prin capriciile de surprindere, a pierdut unitatea ei de desfășurare.

În dos, un sculptor din Budapesta, om de mare talent, a făcut, în genul lui Rodin, cu o mușchioasă figură care se strânge de încordare pentru luptă și de durere pentru răni, monumentul tineretului răpit pentru „patrie". În acest ținut grăniceresc mai toți acești băieți sunt Români, cari doriau din toată inima, cu

www.dacoromanica.ro

toată truda unui Burdea și a acoliților săi, tocmai dărâmarea acestai „patrii". Și deci, lăsându-se opera de artă, care e ca de pe vremea aceia, ar fi o datorie ca pe fața cealaltă a piedestalului să se însemne pentru ce au murit în adevăr acești tineri.

* * *

Caransebeșul avea și alte două statui, care au dispărut. Una, a lui Franz-Joseph, a fost înlăturată aproape de la început. La statuia nobilei femei care a fost Împărăteasa Elisabeta se închinau rugătorii celuilalt ideal național și, într'o zi, eșarpa care-i încingea pieptul a fost văpsită peste albeața marmurei cu colorile Ungariei. Îndată ciocanul celor cari țineau să răspundă astfel la o provocare sumeață a mutilat-o. Sunt inimi care protestă și azi pentru această jignire adusă unei memorii înnaintea căreia toți ne descoperim. Oricum, monumentele

www.dacoromanica.ro

n'au de ce să fie întrebuințate în luptele dintre neamuri și pedepsite pentru aceia.

* * *

Românii sunt cu mult cei mai mulți în Caransebeș. Ceilalți îmi par mai visibili. Comerțul e în foarte mare parte al lor. Ai noștri răzbat încet și greu pe străzile de căpetenie. Cu toate declarațiile de aderență — și ce frumos le face primarul, un German tânăr! — este aici, și aici, o împotrivire tăcută. Simți ca un ordin de abținere de la ce privește, nu numai politica, dar și cultura noastră.

Va trebui să spargem acest zid de isolare — nu cu sila, ci cu bine. Și va trebui să dăm acestui oraș de vrednici urmași ai vechilor ostași puterea-i de pe vremuri, care s'a dus.

* * *

La Lugoj s'a instalat un episcop, profesorul blăjean Alexandru Niculescu, care

www.dacoromanica.ro

a petrecut câțiva ani la Roma. S'a dat o mare solemnitate acestui act, și mulți credincioși ai Bisericii unite au venit de departe să fie de față.

Orice Scaun episcopal românesc are înnainte de toate, azi, ca și supt stăpânirea străină, misiunea de-a servi propriul nostru popor. Va fi crezând așa și Roma? Sau își va fi închipuind că România Mare poate fi considerată ca un câmp slobod de experiențe confesionale, de cuceriri misionare? Dacă e așa, și contra Romei episcopatul unit are de păstrat cele mai bune tradiții ale sale. De o nouă desbinare între Români n'avem nevoie, și oricine o întețește e vinovat de înnaltă trădare față de neamul său, care nu e un obiect teologic, ci una din cele mai înalte forme vii ale creațiunii.

www.dacoromanica.ro

IV.

CENTRE MAGHIARE: ARADUL, ORADEA.

www.dacoromanica.ro

CENTRE MAGHIARE: ARADUL, ORADEA.

La Arad, puternica, mândra și, în sens modern, de sigur frumoasa fundație națională a maghiarimii în jurul monumentului celor executați de Austrieci pentru „trădarea“ lor față de Împăratul din Viena, se menține neschimbată.

Largile „avenues“ centrale nu sunt numai o desfășurare de înalte clădiri comerciale, ci și de locuințe particulare, aparținând intelectualilor și nobilimii— mi se arată una în care stau rude de-ale dictatorului budapeștan Horthy, —, cu adăpostul unei foarte active vieți comerciale și vitrina unei culturi pline de în-

www.dacoromanica.ro

credere în ea însăși și în misiunea ei națională, cuceritoare. Rare ori am văzut atâta marfă de întâia calitate desfășurată pe cele două laturi ale aceleiași strade; prețurile sunt exact notate lângă fiecare probă, și nu-mi par exagerate. Iar librăria expune cu mândrie produsele, mai vechi sau cu totul nouă, ale unor prese care nu se odihnesc.

Cum o trupă de teatru din capitala maghiară a fost, nu înțeleg de ce, oprită de a juca, și au trebuit să plece — căci altfel se dărâma poate Regatul român —, în multe vitrine chipurile actorilor sunt înfățișate ca o protestare.

Trei ziare destul de mari și îngrijit redactate, fără polemici ale Ungurilor contra altor Unguri, apar în Arad. Cenzura se luptă cu unele articole care se par periculoase vigilenței sale: copilării, aici ca și aiurea, fiindcă mișcările sufletului nu se pot opri.

Ceia ce merită însă toată admirația,

www.dacoromanica.ro

nu atâta prin stil, care sufere de exagerările, totdeauna supărătoare, une ori ridicule, ale unui secesionism maghiar, de origine germană, dar trecut prin Viena celei d'intâiu contrafaceri, e Palatul Cultural, ridicat de comună după îndemnul și supt direcția unei societăți locale.

Puține săli din cuprinsul României au proporțiile, eleganța și acustica aceleia în care am vorbit o sară, căutând să nu jignesc, orice ar fi fost în trecut, pe aceia, pe cari, în afară de omenia noastră tradițională, avem tot interesul să-i avem cetățeni împăcați ai acestei patrii. Muzeul de pictură cuprinde pânze trimese din Budapesta — așa cum Franța trimete din Paris înzestrare pentru muzeele din provincie. Cutare tablou istoric de proporții mari, acoperind un întreg părete, e în adevăr remarcabil, prin grija costumelor și știința grupării. Mici pânze de Munkácsy au fost jertfite Aradului, ca sentinelă a ofensivei etnice prin cul-

www.dacoromanica.ro

tură; unele tablouri mai nouă sau încercări locale n'au aceiași valoare.

Aceste săli se văd. S'a redactat pentru ele un catalog românesc, numai românesc (și, oricum, suntem aici în casa altuia...). Este însă un întreg șir de încăperi care stau închise până la naționalisarea însemnărilor de pe obiecte. Și nicăiri această îmbulzeală a transformării de firmă — împrumutată exact de la Unguri înșii — nu pare mai ciudată decât în acest loc. Căci avem a face cu expoziția „martirilor" din 1848, a revoluției naționale ungurești, a tuturor aspirațiilor către libertate, fie și în dauna altor libertăți, ale unui neam dârz, fanatic pentru idealele lui. Numai în cutare expoziție italiană a Renașterii politice din secolul al XIX-lea se poate vedea o atât de bogată strângere laolaltă, o atât de metodică orânduire, o păstrare atât de pioasă a tuturor lucrurilor, și până la cea mai măruntă zdreanță și până la cel din urmă

www.dacoromanica.ro

petec de hârtie, a ceia ce amintește o mișcare pornită din toată inima și isprăvită în tragedia înfrângerilor pe câmpul de luptă, a sentințelor de Curte marțială, a spânzurătorilor în piața publică. Orice neam are dreptul să-și venereze luptătorii și mucenicii; cu ce drept — mă întreb tără șovăire — oprim noi pe-acesta de a-și tace rugăciunile la altare pe care n'avem îndreptățirea, cum nici putința, să le dărâmăm?

Două grupe de statui stau tot așa interzise vederii, fiind oblojite în scânduri. Așteptăm, se pare, ca ele să fie reclamate din Ungaria. E a lui Kossuth și a osândiților. Nu e mijloc mai bun de a le semnala credincioșilor naționali. Și acei cari în cumințenia lor au luat această măsură uită că unul din cei înfățișați, Kossuth, a fost și un apostol al revoluției universale, că el a negociat cu Bălcescu și cu Boliac, că el — o spune consulul frances Poujade — și-a cerut

www.dacoromanica.ro

iertare față de Avram Iancu pentru că a trecut cu vederea drepturile poporului român.

* * *

Palatul cultural cuprinde într'o odaie de jos colecția, de o noutate deosebită și de un folos ușor de înțeles, pe care, pentru scopurile învățământului intuitiv, a alcătuit-o un institutor maghiar de aici care și-a devotat viața acestei lucrări uimitoare. Toate cunoștințile de viață, de tehnică, de geografie pe care trebuie să le aibă copilul sunt înfățișate, cu o precisiune absolută și cu o desăvârșită eleganță, așa cum le presintă natura însăși. Un text bogat așteaptă de mulți ani tiparul. Harnicul și ingeniosul creator al acestei enciclopedii ar dori să prefacă odăița lui de lucru migălos, cu propriile sale puteri neajutate, într'o adevărată fabrică de obiecte didactice, și opera lui scrisă ar voi-o tipărită în

www.dacoromanica.ro

în românește. Și aici, ca și în toată țara, lucrurile care nu se văd sunt mai bune decât cele care iese la iveală.

* * *

Societatea care a întemeiat Palatul Cultural avea înnaintea ei un plan complect de activitate. Astfel și-a asigurat, prin donația mărinimoasă a unei familii nobile, o bibliotecă de publicații francese din secolul al XVIII-lea cum în afară de Franța o au puține țări. E o splendoare succesiunea pe rafturi a frumoaselor mici volume legate în piele brună, cu spinarea lor înflorită de liniile măiestrite ale unei legături cum n'o mai poate avea epoca noastră. O broșură lămurește asupra rarității lor bibliografice, dar în acest oraș unde totul s'a creat, în teritoriu național străin, pentru a înnălța poporul maghiar, nu s'a putut crea și interesul superior pentru cultură, vatra de lumină,

www.dacoromanica.ro

laboratoriul de cercetări erudite, care s'ar fi dorit. Evreii maghiari — cari încep a deprinde acum altă direcție culturală — și Maghiarii de rasă au în acest oraș comercial alte aspirații decât acelea de a elucida puncte necunoscute din vechea literatură francesă. Multora, din cultura maghiară, li ajunge ziarul, al cărui succes permite cutărui redactor să înnainteze la promenadă cu ifosul unui prinț care străbate străzile reședinței sale, căci măreția demarșei sale nu poate fi numai pentru „ocupanții valahi".

Noi, până acum, n'am făcut nimica aici decât să continuăm în românește lucrul onest al școlilor secundare. Cu multă râvnă de sigur, cu un incontestabil sentiment național, dar fără să creăm ceva în afară de zidurile localurilor școlare. Avem doar o bună librărie românească la zece librării maghiare. Museul românesc nu există, măcar pentru a dovedi că avem și noi o artă, că avem și

www.dacoromanica.ro

noi un trecut și amintiri locale chiar, în acest oraș care acum un secol era un modest centru pentru țărănimea românească încunjurătoare. Câteva fotografii pe pereți, ascunse sfios, nu pot fi considerate măcar ca un început. Trei guverne s'au succedat în România Mare cu acest resultat.

* * *

Între Aradul, devenit mare, și Oradea-Mare, care cu oarecare greutate s'a menținut la înnălțimea vechiului ei nume, e un ținut deosebit de gras și de bine populat. Comune mari cu nume străine, prefăcute stângaciu în românește, nu arată prin aceasta altceva decât întoarcerea vechiului aborigen la vatra lui, peste ruinele așezării de coloniști, menită să-l înlăture pentru întotdeauna.

Iată un târg de țară, de unde pleacă „economii", purtând viței tineri în căruțele lor pline de cumpărături. E o ne-

www.dacoromanica.ro

descurcată îmbulzire de lume care, prin capriciul amestecurilor de vehicule, de animale, de oameni, prevestește, în acest colț de „Occident“, bazarurile tumultuoase — și murdare — ale Orientului. Cuvântul românesc răsună pretutindeni.

Într'un sat unde ne oprim, cutare țăran bătrân se apropie și deschide vorba. Ne află de unde suntem, dar Vechiul Regat nici nu-l sperie, nici nu-l desgustă. Ce știe el de „Levantini“ și de „Bizantini“! Minune mare: e și mulțămit; auziți: mulțămit, de și „balcanisat“. Între altele, fiindcă se duce și moșia baroniței din margine, care, închisă între sutele de pomi ai livezii sale, petrece cu „Valahii“ moștenirii sale pentru a păstra un rest de avere teritorială.

* * *

La cellalt punct al graniței, Oradea-Mare, pe care am mai cercetat-o, lu-

www.dacoromanica.ro

crează harnic la industriile ei, câte n'au fost împiedecate de urmările economice ale războiului — urmări care și aici, cu ceva mai multă bunăvoință și pricepere, s'ar putea corecta. Se fabrică elegante și relativ ieftene ghete, care merg până la București. Marfa ceho-slovacă se răsfață la vitrine.

Atitudinea dârză a elementelor care speră în întoarcerea trecutului pare a se se fi potolit. Numai presa, și aici, activă și inteligentă, duce război cu inexorabila censură, pe lângă care, cum și e de așteptat, tot izbutește a trece, căci gândul omenesc e lucru fluid. Marea sforțare culturală maghiară nu se simte aici ca în Arad. Episcopul, de neam mare, stă retras în cetatea sa, cu frumosul palat din secolul al XVIII-lea, cu biserica greoaie care înlocuiește lăcașul medieval unde zăceau regii cei vechi, sfinți și viteji, până la neastâmpăratul Împărat și Craiu Sigismund, iar într'un colț și

www.dacoromanica.ro

domnița muntеană a lui Alexandru Basarab, măritată cu Palatinul Ungariei, Gulielm Piastul, duce de Oppeln. Fărâmături de pietre care acoperiau morminte de episcopi mai amintesc vremea aceia de creațiuni „ungare“ prin Biserica Apusului. În chiliile canonicilor un harnic învățat, consacrat exclusiv și egoist scopurilor de stăpânire ale poporului său, păr. Karácsony, lucrează la orientarea către aceste scopuri singure a cercetării istorice și ireconciliabil în durerea sa față de schimbarea întâmplată, o catastrofă pentru el ca național și istoric, ignorează totul din jurul său când nu trece cu o rugăciune mută pe lângă monumentul Sfântului Ladislau. De altfel episcopul poate merge în voie la credincioșii săi de dincolo, pe când până acum niciodată o mângâiere a Bisericii lor n'a fost adusă zecilor de mii de Români cari se află dincolo de hotar.

Din partea noastră, Biserica unită nu e

www.dacoromanica.ro

BIBLIOTECA - MUNICIPIULUI -

pentru națiie ceia ce a fost în zilele regretatului părinte Radu, om mândru, cu ambiții înalte, căruia-i plăcea, din splendidul palat ce ridicase în chiar piața orașului, să sfideze viața, susținută de Stat, a nației rivale. Comorile de literatură, manuscriptele scriitorilor ardeleni din veacul al XVIII-lea, biblioteca plină de cărți rare nu sunt deschise publicului. Episcopul Valeriu Frențiu, candidatul la Mitropolia din Blaj favorisat odinioară de cei cari s'au dus, are griji confesionale și, după făgăduială, întinzând mâna la tot ce e catolic, chiar dacă e antiromânesc, chiamă călugări străini pentru a-i conduce școlile. Învățământul mai înalt de Stat chiar e în mâna unor elemente slăbuțe, care au alte preocupații.

Cealaltă Biserică a trecut, în noua țară, de la un vicariat pe care-l pătaseră trădările lui Mangra, la episcopia părintelui Roman Ciorogariu, un vechiu om de luptă și un excelent administrator.

www.dacoromanica.ro

Din căsuța măruntă a cancelariei, supt Unguri, simțul lui gospodăresc l-a mutat într'o casă din față, mândră ca un palat, opera unui arhitect inteligent, care n'a lăsat să pătrundă nimic de rău gust în bogata înzestrare a locuinței sale. Un museu bisericesc e în pregătire, și supt o astfel de mână el nu va zăbovi mult.

O statuie, discretă, a Reginei Maria împodobește Piața Teatrului, precum bustul Regelui stă înaintea marii clădiri a Școlii Militare. Cu *atâta* ne afirmăm aici, căci nu putem opune nimic trupelor ungurești, care joacă, de altfel, destul de des pentru ca să nu rămâie loc și pentru noi. Ai noștri merg și ei la singurele represintații care se dau.

Să adăugim *Cele Trei Crișuri*, revista colonelului Bacaloglu. Ea servește și legăturilor, prețioase, cu cultura maghiară. Din partea acestor concetățeni s'au dat și bune articole de informație, cu conclusii cuminți În domeniul însuși al culturii

www.dacoromanica.ro

noastre însă publicația, care se luptă cu greutăți mari, nu-și află orientarea. Într'un colț profesorul N. Firu își urmează studiile locale. Să adăugim oare lecțiile de drept canonic și profesorii bucureșteni la acea anacronică „Academie de drepturi" care nu dă doctorat absolvenților săi?

Aici ne-am oprit în orașul cu amintiri mari care nu sunt ale noastre, cu un puternic avânt al vieții ungurești contemporane, până la proclamarea sumeață a urâtului stil budapestan în piața centrală însăși, unde străjuiește și turnul bisericii noastre, ridicată solid de ortodoxia-orientală, pe o vreme când totuși noi n'aveam Statul. Totul e moștenire — și pe anume străzi se vede ruina întinzându-se încet asupra marilor ziduri austriece din margine.

Dacă e o administrație bună, ea se datorește faptului că prefectul e un profesor și un Loren de limbă francesă, d. Peter. Cu acest om drept ne ducem la

www.dacoromanica.ro

granița apropiată. Bogate lanuri pe moșii care au întrat prin cumpărături pe mâna bogătașilor internaționali din București. În mijlocul șesului, pichetul grănicerilor locotenentului Borcea, fost redactor în pribegie al foii mele. Băieți frumoși, zdraveni, având conștiința de ce îndeplinesc pe acolo, unde pașapoartele false servesc uneltiri de răsbunare. Dincolo de pârghia hotarului, un vast teren neutru. În fund se mișcă oameni și sticlesc arme : pentru alții o speranță, pentru noi, dacă peste pasiunile de partid nu ne știm consolida, o amenințare.

www.dacoromanica.ro

V.

CLUJUL ŞI SĂTMARUL.

www.dacoromanica.ro

CLUJUL ȘI SĂTMARUL.

Drumul de la Oradea-Mare spre Cluj taie ținuturi care fără îndoială sunt din cele mai frumoase ale minunatului Ardeal. Chilometri întregi se întinde Bihorul, unde sunt sate solide, frumoase. Dar nu lipsește, până la Munții Apuseni și prin defileurile lor, vechiul sătean românesc, stors de tirania „domnilor de pământ“, lăsat cu intenție în cel mai adânc întunerec și menit cu precugetare robiei veșnice. În larga-i grădină cu pomi vechi și zdraveni copaci de pădure, casa feudalului, un conac care să trufește une ori pe la colțuri cu ceva turnuri, nu domină de pe culme, ca un

www.dacoromanica.ro

castel renan, ci pândește, din mijlocul pânzei de paiajen a privilegiilor medievale, căsuțele de lemn unș cu ceva var peste suprafața noduroasă a pereților, de-asupra cărora se ridică imensul acoperiș, de două ori mai mare decât încăperile însăși. Timide tipuri omenești, oacheșe, cu prelunga figură de suferință, trec pe margenea drumului între ogoare care, până la exproprierea de azi, sunt în cea mai mare parte ale altora. În munte, printre pădurile tradițiilor seculare, oamenii, țiindu-se cu tăiatul lemnelor, cu transporturile, se interesează de împărțirea pământului și ar fi gata să se mute, oriunde, și pe hotarul cel nou, care de sigur trebuie apărat.

Aradul e un oraș tăcut, Oradea-Mare, unul prefăcut; născut e Clujul.

Dintr'o luptă lungă, tăcută, burghesimea ungurească a isbutit să absoarbă pe cea săsească, întemeietoarea, dătătoarea unui mai vechiu nume, Klausen-

www.dacoromanica.ro

burg devenind un Kolozsvár, lângă care era şi o „mănăstire“ a Clujului, Mănăşturul de azi, cu greoaiele case de formă orăşenească, o suburbie a marelui centru de administraţie care a rămas astfel şi după dispariţia regimului unguresc.

Dar aici a mai fost — şi în parte mai este — încă ceva. Nemeşii în Cluj îşi aveau casele, unde până în zilele noastre se oploşesc urmaşii lor, dacă n'au găsit cu cale să-şi cedeze cuibul vechii stăpâniri trufaşe vre unui otelier sau restaurator. Pe netedele şosele din Apus şi din Răsărit, din sus şi din jos, vin carătele de modă cam veche, cu încă şi mai vechea înfăţişare a vizitiului cu şnururi pe venghercă şi cu căciuliţa veacului al XVII-lea pe frunte, mânând dârz pe supt nasul sentinelelor „ocupaţiei“ şi al sergenţilor de stradă în uniformă cafenie ca în Vechiul Regat.

* * *

www.dacoromanica.ro

Poate că, dacă era vorba de a se defini printr'o statuie rostul Clujului în viața Ungariei „unite“, această viață, care nu e nici comercială, nici culturală, ci aristocratică în sensul provincial, local, foarte pretențios, dar cam meschin, sărăcuț, al cuvântului, vre-un Gheorghe Bánffy ar fi fost mai potrivit. Mândria maghiarismului contemporan a pus în loc superba statuie ecvestră — una din cele mai frumoase de prinți călări care este în lume — a lui Matiaș Corvinul. Cu capul descoperit, cu brațele întinse, el stă în act de înaintare solemnă a triumfătorului, sigur de izbânda lui. Războinici străini îi închină steaguri, și pe unul din ele se vede bourul moldovenesc. O greșeală de bună credință, căci dogma în istoriografia maghiară era *biruința* marelui rege la Baia. Aici e ceva de rectificat într'o inscripție românească pe piedestalul unui monument de care numai o violentă prostie s'ar putea atinge.

www.dacoromanica.ro

* * *

Un frumos cartier universitar a fost adaus de ultima fasă agresivă a vieţii naţionale maghiare. În centru, Universitatea însăşi şi biblioteca ei, bogată şi felurită. Ne-am instalat aici şi, împotriva criticelor nedrepte ale celor înlocuiţi, trebuie să spunem că ne-am instalat cu puteri reale, care produc. Nicăiri aiurea profesorii de filologie şi de istorie, dispunând de oarecare fonduri, nu pot ca aici, în bună înţelegere, să alcătuiască publicaţii comune care li fac cea mai mare onoare.

Oraş oficial înnainte de toate, Clujul se schimbă răpede după noua oficialitate. Din timpul de acum doi-ani, când asistam, iarna, la inaugurarea Universităţii, cu discursurile măgulitoare şi pline de îndemn ale delegaţilor înaltului învăţământ european, şi când o călduroasă mulţime de studenţi umplea străzile, s'au

www.dacoromanica.ro

înmulțit, ai noștri. Unele case au fost vândute Românilor, nevoile administrative reținu o întreagă populație românească. Cele două gazete dușmane, *Patria* și *Înfrățirea*, sunt bine redactate, — mulțămită și forțelor ce li-au fost date de tineri crescuți în naționalismul din Regat. Librăria se păstrează singură aproape exclusiv maghiară, și Universitatea și-ar putea face un venit, întemeind pentru studenții noștri un nou și mare deposit de cărți.

Anume planuri de resistență politică maghiară, rău servite, n'au reușit. Greșelile conducătorilor au contribuit la aceasta mai mult decât împotrivirea ce li s'ar fi opus din partea noastră.

* * *

Prin Dej, peste ținuturi mai sărace, spre părțile someșene de sus. Aici elementul românesc, foarte bine închegat, în sate cu numiri caracteristice, se întă-

www.dacoromanica.ro

țișează compact. Se seceră grâul și, după arhaica datină, ce se întâlnește în tot cuprinsul teritoriului locuit de rasa noastră, gestul ce se face în calea drumețului e presintarea spicelor tăiate, pe când mâna stângă ține secerea ca o armă sfântă a păcii. Dar pretutindeni alături de omul nostru e Evreul galițian, cu foarte veche înfățișare rituală, până și copiii purtând la urechi câteva fire de păr buclat, și gâștele umplu toată șoseaua.

Pe când ea se înfundă supt pomii cari își boltesc crăcile largi, Someșul, alb, se încolăcește în vale, ca o liniștită oglindă de argint, între pajiștile vioiu verzi, asupra cărora pică mila celei d'întâiu ploi din vara secetoasă. La un punct de oprire, când cineva din mașina noastră vorbește de vremea bună pe care ar dori-o, femeile plecate la lucru, cu o conducătoare foarte aprigă în mijlocul lor, își bat joc de noi în vorbe ascuțite ca briciul. „Da, da“ atunci

www.dacoromanica.ro

cum ni se coace cucuruzul? Cu mașina d-voastră ?“.

La Ileanda-Mare am găsit la întors un mic bâlciu. Foarte multă lume sătească dimprejur, cumpărând lucruri de întrebuințare zilnică, fără a părea că vând ceva. Cârciumele sunt larg deschise, și atâția oameni harnici se îndobitocesc în ele. Călătorii din Vechiul Regat nu sunt primiți cu nicio ură. Frații săteni ni pun tel de tel de întrebări, mai ales în legătură cu exproprierea, care și pe dânșii îi interesează cu totul deosebit.

Șomcuta-Mare (numele vine din ungurește, însemnând „cutul“ Someșului) e mai mult o șosea mărginită de case, unele foarte îngrijite. Un restaurant cât se poate de primitiv, o curată cofetărie. Câteva mari clădiri administrative moștenite de la Unguri. La ai noștri de pe la margine caut olăria populară, care și aici e puțină și slabă, cum, de altfel, în tot Ardealul ceramica sătească s'a sfârșit de mult.

www.dacoromanica.ro

Mai departe apoi, pe drumul Sătmarului. Necontenit în margene monumente religioase, ridicate pentru pomenire. Tot mai rari bisericile cu crucea noastră „valahă“; în loc, semnele calvinismului maghiar. Regiune amestecată, care duce la un alt mare centru al învinşilor marelui război.

* * *

Foarte veche aşezare, acest Sătmar— poporul aşa-i zice; nouă ni place însă forma de Satu-Mare, din care e posibil să se fi derivat singura formă care e în adevărată întrebuinţare azi. Odată Szátmár-Némethi, al Nemţilor cari s'au dus de mult, foarte de mult. Maghiarismul are aici o foaie, *Szamos*, librării mediocre, multe prăvălii şi în mijlocul unei pieţi strălucite o solidă biserică ungurească, ale cării mândre coloane, cojindu-se, arată că sunt făcute din pietre rotunde, puse

www.dacoromanica.ro

una peste alta. Zvonul clopotelor de acolo se revarsă asupra miilor de case.

Această lume comercială, Unguri creștini, cei mai mulți, Evrei maghiarisați, destui Evrei nemaghiarisați, păstrând costumul galițian, prosperează prin comerțul cu Cehoslovacia apropiată. Așezat până acum într'un ținut cam rămas în urmă, cu vecinătatea țerănimii noastre, de caracter arhaic, din Țara Oașului (de la Havas, Munte), Sătmarul n'avea supt regimul unguresc prosperitatea de care se bucură azi. Bursa de la Otelul Central e de un neastâmpăr zgomotos, puțin obișnuit.

Noi avem o biserică unită, unde azi servește fiul părintelui V. Lucaci, care el însuși, într'o situație quasi-vicarială, e reținut în casă de bătrânețe. Neuniții și-au pregătit o sală de slujbă într'o casă particulară; se adună bani pentru o clădire vrednică, găsindu-se credincioși și prin satele vecine. Se strânge

www.dacoromanica.ro

material pentru un muzeu al nostru, și am găsit aici interesante manuscripte cu cântece populare de-acum sute de ani. Cartea românească aproape nu există, dar un ziar de propagandă culturală se menține cu cele mai mari greutăți și sacrificii. Și aici, suntem numai la începutul datoriei noastre.

www.dacoromanica.ro

VI.

SPRE MOLDOVA. ÎN SECUIME.

www.dacoromanica.ro

SPRE MOLDOVA. ÎN SECUIME.

În seara de 1 Iulie părăsim Bistrița pentru a revedea spre munte împrejurimile ei.

Cel d'intâiu sat, de o parte și de alta a largii șosele, e locuit de Sași, amestecați cu Bucovineni, așezați și înșurați în aceste părți pe vremea războiului. Lumea, femei și copii, stă la porți în grupe: tineretul e cam neîngrijit și-și scarpină prea des trupușorul; văd fețe pe care le pătează urâte bube. Dar sprintene secerătoare se întorc de la lucru, sporovăind în acest dialect al Sașilor cu intonații atât de străine față de germana literară, reminisscențe galice de la Rin, de la Mosela,

www.dacoromanica.ro

râurile celei d'intâiu patrii, părăsite acum șapte sute de ani. Costumul e simplu și elegant; figurile pline de sănătate și vesele. Idila rurală n'a fost tulburată de marile nenorociri care s'au abătut asupra lumii și au schimbat și aici stăpânirile.

La câțiva chilometri aceiași șosea netedă duce la un sat și mai mare, de aceiași populație săsească: Iadul, al cărui tenebros nume nu poate avea altă explicație decât cea românească. E o așezare model, foarte bogată. În mijloc o nouă clădire, cu două rânduri, din cel mai bun material, e făcută de un „American" de aici, care, întors acasă, se înfige cu toată importanța câștigată prin munca lui. În ce privește cultura, parohul rural e un profesor gimnasial din Bistrița. Mă gândesc la vechea mea cunoștință, istoricul cruciatelor Hagenmeyer, care era și poate este simplu paroh în satul său din Württemberg.

Următoarea localitate e unul din Bâr-

www.dacoromanica.ro

gaie. Sătenii, ale căror multe și frumoase vite închid drumul întorcându-se dela păscut în sunet de talangă, se ocupă și cu olăria. Pătrundem în casele lor, unde găsim vase de o fabricație îngrijită, dar cu smalțul cam pe sponci și întins cu oarecare stângăcie. Îl cumpără dela Evrei, cari, și aici puțin iubiți, țin tot comerțul; altfel în marea încăpere, chipoasă pe din afară, cam întunecoasă pe dinnăuntru cerințile vremii noastre n'au pătruns însă. Dacă nu lipsesc podoabele și țesăturile, mobila e veche, înegrită; un copilaș e ascuns într'un leagăn care a cunoscut mulți alți oaspeți; mama, sfiită de neașteptata noastră năvălire, gătește mâncarea de seară, *ojina*. Rare ori am văzut undeva staturi mai mândre și mlădioase, un mers de mai nobil ritm ca la femeile de aici, din Bârgaie, la ceasul acesta al înoptatului când ca o măreție arhaică se desface din înaintarea

www.dacoromanica.ro

solemnă a acestor mândre ființi ale pământului nostru.

* * *

De la Bistrița, unde nimic nu s'a schimbat și din partea noastră nu s'a introdus nimic, din acest centru săsesc, de o fundație deosebită și de un caracter cu totul popular, unde foaia germană strigă tocmai acum, în legătură cu miseriile noastre politice, *Unzufriedenheit*, apucăm spre Secuime.

În drum, întâiu Reghinul Săsesc, tot așa de întins ca Bistrița însăși, cu o piață mult mai largă chiar, pe care o străbat acum trăsurelele de țară ce aduc la o adunare de învățători români pe dascălii și preoții noștri din sate. În margene un frumos lăcaș gotic al acelor cari au întemeiat și au stăpânit multă vreme acest oraș de a doua ori a treia treaptă. Săsească e în parte și azi această

www.dacoromanica.ro

reşedinţă de protopopie, în liniştea căreia Petru Maior însuşi, care era din Dicio-Sân-Mărtin, din Secuimea apuseană, şi-a scris cărţile lui pentru dovedirea vechimii şi dăinurii neîntrerupte a neamului nostru ; dar de jur împrejur satele trimet cercetaşi şi colonisatori în oraşul închis atâta vreme aşezărilor de Români. Nume româneşti apar ici şi colo în firme, şi vânătorii muntelui trimet spre vânzare aici pieile dihăniilor împuşcate.

Peste puţin suntem în Secuime. Lângă casa săsească masivă, albă, întunecata înjghebare de lemn, cu coperiş înalt ţuguiat, cu cerdacul încunjurător sprijinit de stâlpi încrestaţi la capete, apare. În rând se înşiră bojdeucele negre cu ferestile mărunte. Mai în sus, către munţii Moldovei, cari în vremurile cele mai vechi erau mărgeniţi pe ambele povârnişuri de populaţia românească prin care atâtea datine populare s'au transmis Secuilor, veniţi numai în veacul al XIII-lea,

www.dacoromanica.ro

sunt și caracteristicele porți sculptate ale așezărilor noastre muntene.

Noua administrație românească a găsit cu cale să schimbe numele, puind în loc altele, cu sunet poetic, luate din limba noastră. Intenția a fost bună, realisarea însă trebuie criticată. Nu se ascunde o realitate printr'o firmă, și realitatea după cuceririle făcute în cursul veacurilor de rasa cealaltă nu este pretutindeni a noastră. Ar fi fost mai bine ca pentru satele străine să se fi păstrat în vocabulariul oficial numele date de românimea d'imprejur.

Aici mai mult decât în alte părți castelul nemeșesc se ridică trufaș, din mijlocul livezii bătrâne, a parcului fără sfârșit, pierzându-se pe încet în ogoare. Unul mai ales, în stilul secolului al XVIII-lea, e deosebit de impunător. Femeia pe care o întreb în capul satului cine stă acolo îmi răspunde întâiu că nu știe românește,

www.dacoromanica.ro

iar apoi, dumirindu-se ce vreau să știu, îmi răspunde: Teleki Domokos.

Veche și vestită familie, care a creat la târgul apropiat o bogată bibliotecă, plină de cele mai rare publicații și de unele obiecte de muzeu. Un Teleki a strâns o viață întreagă ca să lumineze prin colecția sa tipărită „epoca Huniazilor". Un altul și-a lăsat un gros volum de amintiri pentru vremea de acum un veac și jumătate. E o distincție în acest neam bogat și mândru.

Alții n'au aceleași însușiri. Aceste case de țară au fost întărite de strămoșii lor în contra țăranilor, a țăranilor din propria lor rasă, cari i-au urât fiindcă li-au luat pământurile si libertatea și de aceia ei, Secuii, până atunci liberi, au mers cu Ștefan-cel-Mare, cu Petru Rareș, cu Mihai Viteazul contra acestei aristocrații ungurești. Frica de expropriere îi tăcea să negocieze cu Românii din Ardeal încă înainte ca această țară a lor de baștină,

www.dacoromanica.ro

acest patrimoniu al lor de exploatare să fi ajuns supt coroana regelui Ferdinand. Azi ei se luptă cu înverşunare pentru a scăpa cât mai mult din stăpânirea lor seculară. Oameni de cinste şi de cuvânt de altfel, incapabili de a înşela în relaţiile zilnice, ei ar merge pentru moşia lor şi până la umilinţe. În schimb, când apar în Târgul Murăşului, cu echipagiul lor grandios şi demodat, respectuos salutaţi, chiar când abia li mijeşte mustaţa, ei au tot ifosul despreţuitor, toată morga aristocratică a înaintaşilor, grofii stăpâni peste toţi şi peste toate.

Târgul nu e creaţiunea lor însă, de şi ei îşi au vechile locuinţi aici. E opera oficialităţii ungureşti din ultimele decenii. Şi trebuie să se spuie că ea a lucrat harnic pentru a înnălţa această capitală a Secuimii care trebuia păstrată bine şi întărită din răsputeri pentru ca prin ea să se ajungă la desnaţionalisarea populaţiei româneşti din părţile vecine.

www.dacoromanica.ro

O largă aleie mărgenită de clădiri în adevăr frumoase, de oteluri și de prăvălii cu totul moderne. Dacă nu e niciun monument public, s'au strâns documente prețioase de viață și de artă populară, țesătorie, cusături, săpături în lemn, oale, în micul muzeu adaus la școala de meserii. Dar, mai ales, la Primărie, și la marele Muzeu național se vede patriotismul local al Secuimii.

Și una și alta sânt opera stăruitorului primar Bernády, astăzi deputat în Camera României, acceptând consecințile firești ale desvoltării istorice, după ce a lucrat însuși, și cu ultimele mijloace fată de recalcitranți, la biruința ideii prea artificiale pentru a putea să se menție.

La Palatul Cultural, zidit cu o îngrijire pioasă, religioasă, din cel mai bun material, toată viața țerănească a Secuiului a fost studiată și stilisată pentru a da un caracter de incontestabilă, nouă, proaspătă frumuseță. În coloare, în li-

www.dacoromanica.ro

niile bizare ale ornamentelor, în inspirația scenelor de legendă de pe geamuri, pretutindeni e aceiași pecete rural-națională. A trebuit, pentru ca așa ceva să fie, o muncă încordată și un nemăsurat naționalism.

Sânt săli de conferințe, este o bibliotecă; un Museu cuprinde numeroase pânze, între care unele foarte bune, — chiar custodele e un tânăr pictor foarte talentat. Un întreg fel de manifestare a unei rase, cum ieri mai înnaintate n'au avut inspirația să-l închine vădirii poporului lor, în viața poetică a claselor adânci.

La Primărie, în sala de ședinți, de unde s'a scos un Franz-Joseph binecuvântând ca rege al Ungariei, mari tablouri istorice pomenesc momente hotărîtoare în viața acestor Secui, cari au atâta sânge românesc și atâtea deprinderi comune cu ale noastre. Cineva din însoțitorii noștri propunea să se puie în loc figuri din viața revoluționară a Ardea-

www.dacoromanica.ro

lului. Ce plecați suntem către indiscreție! Dar ceia ce ar trebui neapărat aici ar fi două scene mari: ostași secui luptând în ținutul Vasluiului, la 1476, supt comanda lui Ștefan al Moldovei și solii lor primind la 1599 din mâna lui Mihai Viteazul, desrobitor pentru dânșii și căpitan al cetelor lor, diploma de prinț ardelean prin cari li se restituie libertatea. Acestea sunt lucruri adevărate și care — se și potrivesc.

În vechea casă a lui Samuil Teleki colecțiile lui se arată, prin amabilitatea directorului actual, oricărui om cu interes pentru cultură, — încuindu-se în urmă, după un vechiu obiceiu, ușile de fier. Cele mai rare produse ale imprimeriei, începând cu vechile Biblii, se înșiră pe rafturi supt linia portretelor altei epoce, pe când de-asupra se boltește coperișul crăpat de ani. E o expoziție, și nu poate fi o sală de lucru, cum e casul și la Battyaneum din Alba-Iulia. Nu se face foc iarna. Întreținerea e în sama familiei,

www.dacoromanica.ro

care cu greu poate să ție acestei nobile fundații însemnătatea și rolul la care o menise întemeietorul.

Noi avem biserica unită, de piatră solidă, pe care a clădit-o ca protopop aici Vlădica blăjean Bob, la sfârșitul veacului al XVIII-lea; de coperiș e prinsă o interesantă „stea" veche pentru săptămânile Nașterii Domnului. O bisericuță de lemn servește neuniților. Preotul unit, păr. Câmpeanu, un vechiu cunoscut, a strâns de pretutindeni urmele trecutului nostru, și sufletul întreg i se mișcă atunci când vorbește de opera culturală ce s'ar putea întreprinde prin satele noastre așa de părăsite azi ca și pe vremea când nici cântecul popular în casă privată la ceasul de seară nu era îngăduit. Dincolo, preotul, păr. Rusu, se gândește la refacerea din piatră a lăcașul său. N'avem un singur ziar aici față de toată presa secuiască. Deocamdată, dacă școala militară a moștenit o imensă casarmă, dacă

www.dacoromanica.ro

este, mi se pare, un liceu, lipsește o școală de fete. Și mai ales, în locul unde pentru Secuii din aceste părți s'a putut rídica minunata zidire pe care am descris-o, trebuie, neapărat, ca și pentru Românii din Secuime să se înnalțe o zidire în care să se închidă comorile, încă necunoscute, ale sufletului lor.

Seara ne-am odihnit în Sighișoara. Frumosul oraș săsesc era în haina de serbătoare impusă administrativ—așteptând să serbeze cu Maghiarii și pentru Maghiari pe marele poet al anului 1848, căzut aici în luptă cu Imperialii, Petöffy — pentru o împroprietărire în vecinătate, contra căreia interesul Sașilor nu poate decât să protesteze. Oricine și oricum ar împroprietări pe țeranul român din Ardeal, acela presidează, potrivit, de altfel, cu voința partidului național, ieșit din conștiința luptătoare a Ardealului românesc, la începerea unei ere noi. El, țeranul, va face cu siguranță ceia ce până acum nici n'am încercat, în cei patru ani de stăpânire peste munți: *va crea.*

www.dacoromanica.ro

VII.

ARTĂ NOUĂ ŞI VECHE ÎN ARDEAL.

www.dacoromanica.ro

ARTĂ NOUĂ ȘI VECHE ÎN ARDEAL.

În Săcele după aproape douăzeci de ani. La Satu-Lung nu mai e părintele Victor, încercat prin suferințile rătăcirilor la Iași în timpul războiului și trecut apoi la cele veșnice, în satul lui, la casa lui, groaznic prădată, despoiată de aceia pe cari, când e vorba de sălbătăciile îndeplinite la noi, nu-i poți numì decât Nemți. În casa ospitalieră, plină de lume, odinioară, văduva arată halul în care vânătorii de „Valahi“ i-au adus gospodăria atât de îngrijită.

Vremurile s'au schimbat. România s'a întors aici, și s'a întors ca să rămâie. Sunt însă nemulțămiri. Pădurea a luat-o

www.dacoromanica.ro

un Român, unul de aici, și condițiile sunt rele pentru săteni. Mai sunt și alte plângeri. Lucrurile mult așteptate nu încântă niciodată.

Pentru întâia dată cercetez cu de-amănuntul cimitirul bisericii noastre. Foarte frumoase inscripții din întâia jumătate a secolului trecut, cu litere cirilice de o deosebită eleganță în supțirea lor scrijelare. Se văd nume de familie care s'au păstrat și în timpul nostru; chiar și numele de Neagoe pe care l-a purtat episcopul Popea și l-a dat nepotului său de frate, apare pe pietrele vechi.

Înăuntru, picturile îngrijite, de un caracter modern delicat, fără niciun fel de rigiditate, ca în trecut, dar și fără niciun fel de pretenție, ca în present, fac cea mai mare onoare mișcării spre arta apuseană pe care o începuseră, fără a-și părăsi principala menire, o parte din zugravii noștri bisericești pe la 1850—80, mișcare de unde a venit până și supe-

www.dacoromanica.ro

rioara artă, expresie a naturii şi naţiei noastre, care e pictura lui Nicolae Grigorescu. Cel ce a lucrat aici e şi un portretist preţuit, Mişu Pop din Braşov, asupra persoanei şi operelor căruia — acestea, risipite în tot Ardealul — ar fi de scris o lucrare serioasă.

* * *

Clopotele sună a mort. Preoţii tineri cari ne-au primit cu prietenie se înveşmântează în odăjdii pentru a ieşi înaintea simplului convoiu. E o femeie moartă de cancer în lipsa soţului plecat, după statornica datină, dincoace la noi, pentru muncă şi câştig.

Prapurile se leagănă în vârful sulițelor. Clericii trec în licărirea fugară a lumânărelelor de ceară. Sicriul e deschis, cu moarta aşa de mică: un căpuşor şi nişte mânuţe ca de ceară. Bocitoarele plâng ca la noi în izbucniri de glasuri care taie.

www.dacoromanica.ro

Slujba se face încet, cu multă cuviință. În cursul ei necontenit asupra corpului iubit se pleacă fețele celor mai de aproape, într'un ritm de desperare tăcută. Întocmai ca în depărtatele văi ale Macedoniei, alături se ține pomuleţul încărcat cu merindele de ceia lume.

* * *

Și la Sălişte zugrăveala cea nouă se înfiinţează în biserici. În cea veche și mare, lângă figurile de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, tari în colori, ea dă marile icoane dela catapeteazmă, cu liniile rotunde și colorile dulci într'o atmosferă de aur surâzător. Și la biserica mai nouă, tăcută în stil gotic, cineva mai puțin înzestrat a dat aceiași podoabă iconostasului.

În schimb, la Tilișca, în satul următor spre munte, cu șerpuitoarele străditţe care urcă între casele de lemn înegrite de

www.dacoromanica.ro

soare şi spălate de ploaie, două din cele mai frumoase icoane pe fond de aur, ca în veacurile al XV-lea şi al XVI-lea, merită să fie puse într'un museu al bisericii.

* * *

Un astfel de museu se pregăteşte pentru biserica românească ortodoxă de părintele Mitropolit Nicolae Bălan. Unele obiecte s'au şi adunat. O mare bibliotecă, în care se află şi manuscrise preţioase, a fost creată de Şaguna în vechea reşedinţă. La Asociaţie atâtea din cele mai interesante obiecte dăruite aparţin cultului. Multe se vor fi aflând şi la particulari, precum la noi, de o vreme, n dauna bisericilor, persoanele cu iubire pentru tradiţiile noastre artistice sau numai cele care vreau să-şi „orneze“ saloanele şi budoarele îşi fac mica lor colecţie.

www.dacoromanica.ro

Strânse de pretutindeni, ele ar da și aici una din cele mai mari culegeri din lumea răsăriteană.

* * *

Deocamdată Sașii au mici musee demne de tot interesul. Un fabricant de lichioruri, d. Iuliu Teutsch, l-a dăruit astfel Brașovului, pe lângă un material prețios privitor la istoria orașului, pe lângă oarecare piese de științi naturale și altele de etnografie — între care și măștile de Crăciun ale Ceangăilor, care samănă uimitor cu ale Samoezilor și ale Indienilor americani —, pe lângă câteva tablouri și specimene din meșteșugul sculptorilor și pictorilor de biserici românești. Și ce nu s'ar putea scoate acolo la Brașov din ce zace părăsit sau se ascunde puțin cunoscut la biserica Sf. Nicolae!

* * *

www.dacoromanica.ro

Pentru întâia oară, acolo, la Brașov, am văzut lângă biserica mare, ciudat prelungită, așa încât abia se vede în fund tâmpla, împodobită și ea cu picturi de-ale lui Mișu Pop, meșterul brașovean—prea puțin băgate în seamă de un public pentru care un sfânt e un sfânt — cele două paraclise din dreapta și din stânga. Cel d'intâiu mai ales e de toată frumusețea. Clădit pe la jumătatea veacului al XVIII-lea cu banii aduși de gramaticul și dascălul Eustatievici din Rusia Țarinei Elisaveta, al cării nume strălucește și acuma pe marmură în fruntea intrării, el are o micuță catepeteazmă, fermecătoare la lumina făcliilor prin scânteierile potolite ale aurului de pe sculpturile ei. Frescele însăși merită toată luarea aminte prin aceia că dau scene biblice cu totul inedite, ilustrând naiv parabolele și moralitățile evanghelice. E aceiași pictură de datină munteană care pe toate trecătorile munților răsbătea în

www.dacoromanica.ro

Ardeal: și pe din afară pereții erau plini de dânsa, cum se vede din unele rămășițe. Este și câte o bună icoană semnată, ca aceia în care, cu un fel de mândrie, în acest oraș al breslelor, autorul se intitulează fiu de croitor.

În stânga, pictura murală, cam din din aceiași epocă, e, din nenorocire, greu atinsă de umezeală, amenințând să dispară toată. O atentă fotografiare a ei, cel puțin în figurile cele mai caracteristice, ar fi o absolută nevoie. Și aici sunt atâtea icoane care nu servesc și a căror așezare într'un muzeu al bisericii e o datorie. Numai cât ele ar trebui cu îngrijire selecționate și puse în ordinea cuvenită.

Poate servi — am spus — ca exemplu ce au făcut Sașii. Biserica noastră brașoveană, cu eforia ei, care nu e lipsită de mijloace, poate face și ea atâta. Vor fi odăi libere sau care se pot libera pentru

www.dacoromanica.ro

a instala acolo aceste dovezi ale vredniciei noastre, care sunt pe cale să se piardă.

* * *

Cu atât mai mult, cu cât, nu numai la St. Nicolae, ci și aiurea, asemenea obiecte cer numai să fie recunoscute, prețuite și adunate. La cimitir—în fața celui care proclamă trecătoarea biruință a Germanilor de la 1916 contra noastră—, pe lângă frumusețea unor morminte noi, și mai vechi (Andrei Mureșanu însuși se odihnește aici), biserica, modernă, are bune icoane mari de iconostas și câte ceva din mai vechea noastră comoară de artă. Am observat fragmente de triptic în care sfinții cu părul tuns și fața rasă au un caracter arhaic ușor de descoperit. Și cine știe ce s'o mai fi găsind prin casele bătrâne ale Șcheilor!

* * *

www.dacoromanica.ro

La Greci, în biserica brâncovenească, trecutul nostru presintă numai câteva candele de argint caracteristice. Pictura lucie de pe catapeteasmă pare datorită vre-unui artist adus din colonia grecească de la Viena.

Pentru a salva grecismului acest colţ de usurpaţie, cu bogata biserică, dispunând de case şi de moşii, pentru folosul a cinsprezece, numai cinsprezece familii, care şi acelea vorbesc româneşte numai, acasă, se dau, supt arcadele cimitirului, lângă vechile pietre ale Mitropoliţilor şi boierilor munteni cu nume domneşti, cele mai scumpe marmure, cele mai aurite inscripţii şi cele mai bogate flori celor morţi cu mărturisirea în greceşte a credinţei lor.

* * *

De origine grecească e şi frumosul aier sau epitat al bisericii din cetate. Lucrat la 1822, dăruit probabil de unul

www.dacoromanica.ro

din boierii pribegi pe aceste locuri, el se deosebește și prin delicatul amestec de argint și de albastru palid al fondului pe care se desfac figurile cu fața de mătasă. Pictura ea însăși, curată, nu trezește un interes particular.

Sașii n'au numai muzeele lor mai vechi. Prin silințile unor oameni de bunăvoință, de muncă și de gust, ei au organisat în adâncurile bisericii lor dela Sibiu o nouă colecție etnografică și bisericească. Sunt în ea piese de cel mai mare interes. Și nu e o întâmplare că, odată cu alcătuirea noului muzeu, se tipărește pentru a patra aniversare a confesiunii luterane bogata colecție de potire a parohului Roth.

Față de toate acestea, ce facem? E o întrebare pe care trebuie să și-o puie toți aceia cari, în cea mare parte, în afară de cultură, se sfâșie politic, confesional și social. Nu putem orândui măcar ceia ce alții au creat.

www.dacoromanica.ro

VIII.

UNA ȘI ALTA DIN ARDEAL.

www.dacoromanica.ro

UNA ȘI ALTA DIN ARDEAL.

A doua oară am văzut, după mica Miercure, cu târgul ei căutat de sătenii din împrejurimi, Sebeșul-Săsesc, unde asociația compatrioților noștri de limbă germană abia și-a ținut adunarea anuală.

Lumea românească nu mi s'a părut a fi atât de înduşmănită cum doresc partidele în luptă. Cât despre popor, atitudinea lui e, ca pretutindeni, bună. Aceleași costume de o simplă frumuseță, purtate de temei mlădioase cu calda privire mândră, aceiași zdraveni plugari și păstori, la cari odinioară culegeam speranțele mele de liberare a acestei frumoase țeri. Lancrămul rămâne vechiul

www.dacoromanica.ro

adăpost de Vlădică prin care se pregătia pătrunderea biruitoare a umiliților și săracilor în orașul vecin, cu porțile închise. Și câtă bucurie mi-a făcut privirea prietenească și frățească salutare a părintelui tânăr din satul cu amintiri din secolul al XVI-lea!

N'am observat nimic care să arăte, ca pe vremea ungurească, ocrotirea uneì națiì în dauna alteia. Doar dacă Evreii maghiari își fac azi firmele în românește, și numele lor ieau adesea un străvechiu caracter călugăresc... Încolo pacea și buna înțelegere domnesc pretutindeni. Dinioarea, un alaiu de nuntă românesc trecea în fâlfâirea panglicilor, în scârțâitul vioarelor țigănești, în săltatul, cu vechiu înțeles păgân, al copacului împodobit cu flori. Acuma, după câteva învârtituri de roată, la porțile larg arcuite care întregesc și despart casele săsești, țăranii de graiu moselan stau la taifas în hainele de serbătoare, cu cizmele

www.dacoromanica.ro

înalte, mantiile negre şi caracteristica pălărie rotundă pe cap. Bărbaţii, numai bărbaţii — căci portul femeiesc, ciudat, de sigur frumos, pare a putea fi văzut numai la ceasul bisericii, iar pe poduri stolul feţelor cu cozile lăsate pe gât se împrăştie râzând.

* * *

Casa lor însă, greoaie ladă de zid, pe care anume recomandaţii ale intelectualilor, influenţaţi de modernismul apusean, ar voi să o facă pretutindeni colorată, după anume norme speciale, această casă, în care atâţia văd şi altceva decât dovada unei solide gospodării, *umple de monotonie Ardealul de la un capăt până la altul*. Pătrat de pătrat, de-asupra triunghiul cu data şi numele, ori triunghiul rătezat şi în vârf varga de fier terminată cu un nasture, aşa se destăşură, într'o singură linie dreaptă, fără

www.dacoromanica.ro

grădini de flori, fără oale înflorite la fereastă, sat după sat, conform cu inexorabila reglementare austriacă.

Ai noștri, oriunde s'au strecurat prin stăruitoarea lor răbdare în locul „jupânilor“ în fața cărora își descoperiau capul, păstrează această formă a locuinței. Ba chiar unde satul a fost dintru început românesc, ei o adoptă. E un simbol de bogăție, o expresie a triumfului; e haina privilegiului pe care în sfârșit au voie s'o îmbrace și ei, după ce atât de mult timp, în așezări răzlețe, în margeni umile, au jinduit la dânsa.

Numai unde sărăcia nu și-a ridicat osânda de-asupra „Valahului“ menit a-i robi din neam în neam, numai unde omul *n'a putut* altfel, mai vezi, dar și acolo smerită, înghemuită, cătând să iea cât mai puțin loc la drum cu fațada, ferită în lături și privind numai pe furiș din cei doi ochi mărunți, locuința, aș zice *tainița* vechiului iobag, a șerbului țarinei,

www.dacoromanica.ro

a oierului şi slugii statului. Buhoasă cu stuhul de pe coperiş, strâmbă în alcătuirea ei stângace—ca şi cum n'ar fi aceiaşi rasă ca aceia, născută cu simţul proporţiilor, de dincoace—, cu uşa prăvălită înlăuntru, cu miseria scrisă în linii şi în amănunte, ea tinde să dispară.

Doar în Apus, în ţara „domnilor de pământ“ unguri ea e pe alocuri însuşi tipul general. Aici şi împleticirea drumurilor, învălmăşirea aşezărilor, haosul pitoresc al sămănării împrăştiate a locuinţilor ţărăneşti. Nicio deosebire între aceste grupuri de căsuţe şi între acelea ale Moldovei mai sărace şi mai apăsate.

Nu ştiu dacă sistemul de tărcare a faţadelor, pe care-l sfătuieşte broşura germană întâlnită pe masa primarului din Sibiiu, va fi urmat, dar satul românesc în Ardealul scos de supt stăpânirea străină va trebui să capete un alt caracter arhitectonic, şi el nu poate veni decât din tradiţiile vechii noastre arte, aşa cum

www.dacoromanica.ro

ele se înfățișează în mii și mii de exemplare, mai măreţe sau foarte modeste, din ţara de dincoace de munţi. Nu e nicio rușine pentru partea dintr'un neam care, liberată, se întoarce la izvoarele înseși ale creațiunilor sale proprii. S'ar înviora întreagă provincia prin vioiciunea, veselia și varietatea casei românești tipice, capabilă de orice consolidări și înălțări.

* * *

Alba-Iulia s'a prefăcut în mare parte prin îngrijirea primarului Sava, rămas supt trei regimuri pentru a face numai administrație. Am apucat supt Unguri orașul încoronării, care avea aproape înfățișarea unui mic centru galițian. Caracterul lui străin ieșia la iveală de la prima vedere. Ce puţin lucru însemna bisericuța românească a părintelui Rusan, pe care-l regăsesc, îmbătrânit, ori aceia ortodoxă, unde slujește azi părintele Te-

www.dacoromanica.ro

culescu! Azi nu numai că alături de catedrala catolică am refăcut biserica lui Mihai Viteazul, dar i-am dat, dacă nu patina, care e în puterea vremii, măcar proporţii care, unite cu ale edificiului, ale „chiliilor" încunjurătoare, pot înfrunta concurenţa.

Biserica, zidită aproape în locul vechii clădirii a lui Mihai Viteazul, are liniile celei din Târgovişte a lui Petru Cercel, fratele cuceritorului. Mica schimbare de proporţii care a trebuit să se introducă pentru a o face în stare să primească pe invitaţii la încoronare n'a adus nici o stricare a armoniei originalului. Colonada şi marile clădiri cu care se termină cresc însemnătatea totalului, care e impunător.

La ieşire lângă vechea episcopie catolică, un bătrân, oprit în loc, priveşte îndelung la lucrări. Observat de noi, el sprijine pe umăr burghesa-i umbrelă şi se strecoară iute către clădirea din fund,

www.dacoromanica.ro

vechiul palat al prinților Ardealului. E episcopul Majláth. În sufletul omului crescut în apropierea Curții habsburgice și legat prin toate fibrele ființei sale de trecutul care s'a încheiat aici și pe pragul căsărmilor apărătoare ale căruia se ridică azi biserica românească, să se poată strecura o amintire a Românului făgărășean, Voevod al Ardealului, din care se coboară ?

* * *

Pe la Aiud spre Cluj. Marele centru reformat are aceiași liniște tristă. Pe străzi tipuri de profesori, de clerici cari par să vie din altă vreme : de fapt, în acestè mici centre ardelene cu populație maghiară secolul al XVI-lea, al XVII-lea trăiesc și azi, cu credința și îngustimea lor : figurile par desfăcute dintr'o carte ilustrată tipărită în zilele Báthoreștilor și Rákóczeștilor. Ceia ce acești oameni nu pot suferi în noi nu e poate rasa

www.dacoromanica.ro

noastră — *spurcissima natio valachica*, se scria în Cluj, oficial, după căderea şi moartea „tiranului“ Mihai —, ci vremea pe care o aducem cu noi, vremea în care omenirea înţelege a trăi altfel.

* * *

Ce liniştită e, în jurul gârbovei, ciuruitei ei biserici vechi, de altă lege — căci ale noastre se caţără numai în fund, pe colnice — această Turdă, al cării nume sună pentru noi ca un ecou al tragediei de la 1601 ! Nimic în concordanţă cu ziua de sânge care a sfârşit zbuciumul Domnului unirii româneşti. Supt ploaie, în lungile suburbii, cete de popor care petrece. Multă negustorime evreiască săracă. Ai noştri se amestecă în gloată.

De la un capăt al oraşului la altul pare a fi aceiaşi umilită stare de veche părăsire provincială. Ca să spargă fereştile purtătorului Memorandului, aţâţătorii de odinioară ai urilor maghiare au trebuit să-şi fabrice ei instrumentele, din această

www.dacoromanica.ro

mulțime de atâtea nații care pare a nu voi nimic afară de cerințile obișnuite ale existenței.

* * *

Și, când, de pe vârful dealului, Clujul ni-a răsărit din nou, înainte, desfășurându-se într'o măreață perspectivă, în care se topiau toate pretențiile, vulgaritățile și nepotrivirile care-l pătează, Romînce se întorceau de la târg, sprintene, voioase, guralive.

— De unde sunteți d-voastră ?

— Ia de-aici.

— Adecă de unde ?

— Din Feleac.

Din satul păzitorilor „valahi“ ai pădurii în preajma mândrului oraș străin. Azi, prin dreptatea imanentă a lucrurilor, ei sunt domnii lui.

Și mi-a părut bine că întâiele cuvinte ce le-am am auzit revenind acolo erau cele românești, vorbind de neamul nostru ca de un lucru foarte vechiu și așa de firesc....

www.dacoromanica.ro

IX.

DUMINECA ÎNCORONĂRII

www.dacoromanica.ro

DUMINECA ÎNCORONĂRII.

Picură de ploaie pe dealurile de la Alba-Iulia și negurile se scarmănă de pădurile depărtaților Munți Apuseni. Spre Alba-Iulia, în care s'a frământat praful a trei civilisații, dintre care două, cea dacică și cea romană, sunt ale noastre, iar cea maghiară, care s'a isprăvit, e făcută totdeauna cu sudorile și une ori cu sângele nostru, din satele ardelenești vin pelerinii-țărani ai încoronării.

Puteau veni și mai mulți, căci aceasta e o serbare a poporului și ar putea fi, cu toate necesarele măsuri de pază, și o serbare populară. Dar atât de puțin s'a văzut mândrul port al văilor noastre, care ar fi trebuit să fie întâțișate în-

www.dacoromanica.ro

tregi; din fundul Bucovinei până laD unăre și de către Tisa până la apele Nistruluî, prin cei mai aleși represintanți ai nației în cele mai pitoresci din costume! Ici și colo veșmântul alb și negru al Sibiiului: altfel mai mult de prin prejurul orașului, cu câteva steaguri. Brâul roșu, brâul albastru, cingătorile de luptă ale Românimii din Ardeal contra atâtor asupriri, se vedeau doar din când în când. Și cât am așteptat peste zgomotosul „Ura“ al soldaților acel inimos „Trăiască“ al Ardelenilor în care sună toată generositatea și tot avântul rasei!

De ce a fost așa? De ce în locul unei națiuni s'a văzut numai o mulțime? De ce din toate satele Românimii nu s'a revărsat atâta lume câtă să nu mai simți caracterul străin al acestui târg așa cum a dat Dumnezeu? Nu s'au luat de oficiali măsurile care de sigur se puteau lua? S'a dus din partea unor nemulțămiți cari nu știu unde să se oprească

www.dacoromanica.ro

nemulțămirile, nici măcar încotro să se îndrepte, o campanie de îndepărtare asupra căreia nu poate cădea o destul de grea osândă? Sau poate mijloacele de transport au lipsit? N'aș putea o spune, dar e păcat ca fiorul pe care de atâtea ori l-am simțit noi în timpul serbărilor n'a trecut, pentru incalculabile urmări, asupra acestei întregi lumi țărănești.

* * *

Spre ceasurile nouă, invitații se adună în biserică, ale cării înalte bolți sunt frumos luminate, cu singura excepție a catapitezmei, care a rămas neagră, pentru a se vădi mai bine picturile, mi se spune, de și s'ar fi putut și fără această notă de dură tristeță. Pe fondurile clare ori aurii se desfac marile fresce pe care cu un deosebit meșteșug le-a înfățișat un pictor cu știința tradiției, căci e al treilea dintr'o dinastie de zugravi pentru biserici, d. Costin Petrescu.

www.dacoromanica.ro

Lângă feţele tinere ale ducelui de York şi Infantelui spaniol, buna privire senină a ducelui de Genova, alb, dar drept şi plin de spirit ostăşesc. Dar cine atrage mai mult căutăturile e mareşalul Foch. Acela a cărui metodică hotărâre şi îndrăzneală în a da marea lovitură decisivă a salvat Europa pe mulţi ani de robia ce i se pregătia de coaliţia Centralilor, zdrobitorul fiarei germanice pornită în ultimul ei avânt turbat e, cu toată mustaţa-i albă, mai tânăr şi mult mai vioiu, de cum pare în chipurile obişnuite. În el nimic din acea trufie care trezia pretutindeni revolta contra generalilor lui Wilhelm al II-lea: discret şi simplu, fără nicio dorinţă de a se pune în evidenţă, mareşalul e tipul soldatului francez în ce are mai vrednic de admiraţie şi de simpatie în acelaşi timp. Lângă dânsul omul care a fost pentru noi o mare mângâere şi un continuu îndemn, păstrătorul celor mai îndărătnice spe-

www.dacoromanica.ro

ranțe de victorie și prezicătorul zilelor bune care trebuie să vie: generalul Berthelot. Ni amintim o clipă de vremile acelea grele când puțini au crezut ca să se bucure azi atât de mulți.

Sosesc domnițele, două din ele acum Regine ale unor țări prietene. Aceia care era odată între noi fericita princesă Elisabeta apare, în rochia ei de fir de aur, mai slăbuță și palidă, după nespusele ei suferinți fisice, tot așa de frumoasă și de blândă cum am cunoscut-o când era o podoabă a acestei țări, pe care și acum o iubește. Alături, mai sprintenă decât acum câteva luni când pleca, mireasă cu ochii plânși, la Belgrad, Regina Maria a Iugoslavilor, odată fiica de rege român Mărioara. Ochii le urmăresc îndelung pe cele două surori care, așezându-se pentru a cruța sănătatea celei mai mari, își amintesc poate în convorbirea lor zilele bune gustate pe acest pământ românesc al nașterii lor. Lângă ele princesa Ileana,

www.dacoromanica.ro

care, oriunde se va muta, va duce cu dânsa ceva din neamul nostru în însuşi numele de poesie pe care-l poartă. În tot timpul serviciului divin gingaşa soţie a Principelui Moştenitor dă un exemplu de evlavie şi de reservă.

Urale anunţă intrara Regelui, Reginei şi a fiilor Lor. Ele par a nu veni numai din rândurile ostaşilor, ci, adânci, cu îndelung răsunet, din fundul veacurilor care s'au zbuciumat şi au pătimit ca să ajungem noi aici. Ferdinand al României e stăpânit de gânduri, şi licărirea obişnuită de vioiciune şi iniţiativă a dispărut un moment din ochii Reginei. Ceremonia mistică prin care trebuie să treacă pentru a fi regi încoronaţi, purtând şi altfel decât în titlul „mila lui Dumnezeu“ îi impresionează vădit.

Mitropoliţi ai patru ţinuturi româneşti, — Vladimir al Bucovinei fiind oprit de boală, — fac serviciul. În toată istoria neamului nostru nu s'au văzut vre-odată

www.dacoromanica.ro

ierarhii Țerii-Românești și Moldovei, Ardealului și Basarabiei liturgisind împreună. Vlădicii de Roman, de Huși, de Rădăuți, de Argeș, de Râmnic, locțiitorii Dunării-de-Jos și Buzăului îi încunjură. Puternicul cor răspunde rugăciunilor în care dulceața tradițiunalelor noastre armonii se unește cu dicțiunea mai aspră a școlii ardelene. În noile ectenii, pline de un frumos sentiment patriotic, lipsesc poate prea mult adânc emoționantele accente arhaice în care-ți pare că vorbește glasul înnăbușit al secolelor, și se găsesc prea des calificative și formule literare curente: stilul nostru bisericesc nu s'a format încă destul, n'a căpătat rostirile sale definitive.

Episcopul săsesc Teutsch, încins cu cordonul albastru al „Coroanei României", e la dreapta lângă Regele. Tot acolo un delegat al Patriarhiei constantinopolitane și, cu gluga-i neagră ascuțită, cu aspru-i costum de schivnic, un episcop

www.dacoromanica.ro

armean. Rabinul Niemirower e lângă cel doi hogi, dintre cari unul, cu pronunțatul tip mongolic, poartă la turbanul alb dunga de fier și la gât gulerul înflorit în aur care-l arată șef religios al soldaților noștri musulmani.

Și Biserica unită? Biserica blăjeană care timp de două veacuri întregi a luptat pentru izbăvirea neamului din robia a cării sfărâmare se serbează astăzi? Ea, care prin scriitorii ei profeți a ținut înnaintea nației stâlpul de foc prin care s'a îndreptat în cursul lungii ei rătăciri prin pustie? Această Biserică a cării legătură însăși cu vechea Romă a avut o singură îndreptățire: învierea amintirilor romane și întărirea noastră națională prin aceste amintiri? Biserica lui Ioan Inochentie Micu, martir pentru neam, a lui Samuil Clain, lui Gheorghe Șincai și lui Petru Maior, chiar a lui Șuluț, frate în 1848 cu ortodoxul Șaguna, stă după ușă, înțelegeți: după

www.dacoromanica.ro

ușă, alături cu nunțiul, un prieten de sigur, dar căruia n'avem nimic a-i cere în numele ideii noastre naționale, și alături și cu episcopul maghiar Majláth și cu clericii lui. Atară în pridvor, ca să nu se spurce prin contactul cu ortodoxia, care, religia atâtor milioane în România Unită, cutează a fi și a voi să rămâie Biserică de Stat. Un ordin de la Roma, o telegramă... Dar de când Papa poruncește în afaceri naționale unei Biserici care întâiu e a noastră și apoi a lui, întru cât este afară de recunoașterea dogmei și de dreptul numirilor, și încă numai cu voia acestui Rege ofensat astfel? Și, cum? nu s'a găsit unul care să frângă de genunchiu o cârjă ce nu s'ar putea păstra fără a jigni Rege și Popor în momentul supremei concentrări naționale? Mult timp va apăsa asupra Bisericii unite amintirea acestei neiertate greșeli ce tinde a o isola de inima neamului nostru, care este una singură. O astfel de ati-

www.dacoromanica.ro

tudine când nu era vorba de nimic confesional ar fi putut atrage și sancțiuni. Căci niciun „Stat n'are datoria de a susținea o Biserică în stare să-și iea în asemenea chestiuni directiva de aiurea.

* * *

Se scot din altar coroanele : coroana de oțel a Regelui, simplă și aspră ca o zi de luptă, coroana de aur cu pietre scumpe a Reginei, croită după foarte vechi forme tradiționale, culese pe pereții bisericilor. Se desfășură mantiile strălucitoare de aurării. Pe mâni de înnalți demnitari și de generali ele vor fi duse afară supt baldachinul care, pentru a mulțămi mai multă curiositate, dar nu și pentru a înnălța prin decor ceremonia punerii coroanelor — căci, după binecuvântarea podoabelor și a celor cari le vor purta, atâta a mai rămas—, va acoperi ultima ceremonie.

www.dacoromanica.ro

În sunetul clopotelor nouă, dulce ca argintul, în bubuitul tunurilor, în strigătul vesel al mulțimilor, alaiul înnaintează către acest coviltir, care de sigur putea să consiste, cu cât a costat, din altceva decât din pânză zugrăvită care se sprijine pe beţigaşe supţiri văpsite tricolor.

Momentul e solemn şi adânc mişcător. Regele şi Regina se înveşmântează cu lungile şi grelele mantii. Domnul românesc iea apoi coroana, după obiceiul napoleonian introdus de înaintaşul său, şi o aşează liniştit si sigur pe fruntea Sa. Aplecându-se către Regină, care se înclină uşor, îi aşează pe bucle juvaierul scânteietori de focur şi — o sărută.

Sunt multe regine pe lume, dar poate una singură, acolo departe în Belgia, care să fi meritat prin atâta durere şi prin atâta hotărîre în apărarea dreptului şi onoarei patriei sale, coroana care într'o zi s'a coborît pe fruntea ei. O ştie toată

www.dacoromanica.ro

această mulțime în ochii căreia fulgeră bobul de mărgăritar al unei lacrime nobile.

Și, în tăcerea care se impune cu greu arămii din turn și bucuriei din miile de suflete, Regele vorbește despre opera lui Carol I-iu și o constată, mișcat, sporită prin tot ce i-a adus cel mai mare ropot de suferință a poporului românesc. Și, cu vorbe care sunt în adevăr smulse din sufletul lui, religios, el chiamă în ajutor Scriptura ca să ceară în acest ceas lucrul cel simplu și mare: să ne iubim puțin între noi, iubindu-l pe dânsul.

* * *

După ceasul ospețelor în sălile improvisate — și bine improvisate — parada, Regele trece în revistă pe ostașii săi.

Cadrul e măreț, unic. În fund, lângă cenușia sulită a turnului catolic ridicându-se din vechiul amestec de zidiri, com-

www.dacoromanica.ro

plexul de clădiri nouă al bisericii de încoronare. Pe înaltele pârghii, lungi steaguri tricolore cu pajurea țării, multe, nesfârșite, foșnesc în ușorul vânt pe care l-ai zice venit anume ca să înlăture ultimii stropi ai ploii care fuge.

În față, înălțimile încă verzi, pe care șerpuiesc întortochiate liniuțele albe ale drumurilor și, la dreapta, culme peste culme, albastre, cenușii, șterse ca fumul, tormele, idealisate de depărtare, ale Munților Apuseni.

Regele apare în fruntea oaspeților săi princiari. Mareșalul Foch călărește între ofițerii francesi cari l-au întovărășit la noi. Căciuli masive, rotunde coifuri de uniforme străine amestecă pitorescul atâtor țeri. Un stol de generali urmează pe Domnul lor. Și un singur strigăt se ridică din mulțime până la țăranii înșirați supt steaguri la picioarele dealului, când Regina sosește supt bonetul de grenadier care dă o întățișare de extraordinară ti-

www.dacoromanica.ro

nerețe și voioșie feței sale frumoase, strunindu-și blândul cal alb ascultător. În față, fiicele regine, nora, sora venită din depărtare, așteaptă privelișteа care, pentru cele două domnițe înstrăinate, ce au gustat pîinea stropită cu amare lacrimi a refugiului, nu e o simplă defilare. Albele mîni fine ale reginei Elisabeta, întinse pe roșia mantie care o acopere, au tresăriri de înduioșare.

Și oastea începe a trece. Ceasuri întregi, șirurile ei se vor desfășura, în valuri albastre unduind elegant la sunetele unei musice neobosite, care lovește cu un fel de fanatism instrumentele. Infanterie, vânători de munte, artileriști, cavalerie... De ce se uită așa de aprig toți acești soldați în ochii Regelui, cari, privindu-i, au ca o flacără vie jucându-se în lumina lor? De ce spiritualisarea intensă a acestor rânduri care nu par să îndeplinească o comandă, ci să meargă la asalt înnaintea primejdiei? Prin ne-

www.dacoromanica.ro

sfârșitele steaguri, atâtea din ele rupte, arse, sângerate, ca și prin inimile acestor treizeci de mii de tineri, n'a trecut oare voința, frântă în pornirea ei de jertță, a celor cari zac în adâncimile frământate de ghiulele ale Moldovei eroice? De la o vreme realitățile par a se topi toate într'un fantastic elan de epopeie națională. Păcat de cine n'a simțit, oricare ar fi fost motivele ce l-au oprit, această emoție fără nume care, peste toate tristețele presentului, asigură în inimile tuturora viitorul neamului!

Trec greoaic tancurile enorme. Ele par a făgădui distrugere oricui s'ar încerca să sfarme ceia ce cu atâta trudă seculară s'a întemeiat ca să dureze de-a lungul secolelor.

S'a sfârșit. Călăreții se risipesc în brumele albastre ale serii. Regina-și învârte, râzând, calul cuminte. Tocmai în fund, coviltirul de nori se frânge. Dungi

www.dacoromanica.ro

mari roșii glorifică apusul tragic. Apoi se sting și o dulce lumină cuprinde toată zarea.

E apoteosa.

www.dacoromanica.ro

TABLA DE MATERII.

www.dacoromanica.ro

TABLA DE MATERII

BIBLIOTECA MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

		Pagina
I.	DRUMURI ARDELENE	3
II.	SARMISAGETHUSA	19
III.	ÎN BANATUL ROMÂNESC	31
IV.	CENTRE MAGHIARE: ARADUL, ORADEA	45
V.	CLUJUL ȘI SĂTMARUL	63
VI.	SPRE MOLDOVA. ÎN SECUIME	77
VII.	ARTĂ NOUĂ ȘI VECHE ÎN ARDEAL	93
VIII.	UNA ȘI ALTA DIN ARDEAL	107
IX.	DUMINECA ÎNCORONĂRII	119

www.dacoromanica.ro

PREȚUL : LEI 12.

TIPARUL INSTIT. DE ARTE GRAFICE „LUPTA" N. STROILĂ
BUCUREȘTI, CALEA VICTORIEI No. 113. TELEFON No. 19/58.

www.dacoromanica.ro